

JULES BLANCARD

ΕΝΑΣ ΓΑΛΛΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΕΝΑ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ

*Ανάμεσα στη Ζωσιμαία Σχολή
και την École française d'Athènes*

Αναστασία Καρρά

2026

Λίγα λόγια για την εργασία

Η γνωριμία μου με τον Jules Blancard ξεκίνησε από μια φράση. Αναζητώντας στοιχεία για τη Μητρόπολη της Άρτας, συνάντησα μια αναφορά του Γάλλου καθηγητή, ο οποίος είχε περάσει από την πόλη το 1847. Μιλώντας για τη μητροπολιτική κατοικία, έγραφε ότι «ήταν το προξενικό μας σπίτι, όταν οι πρόξενοί μας βρίσκονταν στην Άρτα».

Η φράση αυτή ήταν η αφορμή για μια πρώτη μικρή έρευνα γύρω από το κτίριο και την παλαιότερη χρήση του. Έφερε όμως μαζί της και ένα άλλο ερώτημα: ποιος ήταν ο Jules Blancard και πώς είχε βρεθεί στην Άρτα;

Ακολουθώντας αυτό το νήμα, η έρευνα άνοιξε πολύ περισσότερο απ' όσο αρχικά περίμενα. Ο Blancard είχε περιηγηθεί σε μια σημαντική διαδρομή της Ηπείρου, περνώντας από το Ζαγόρι, το Σούλι και την Άρτα. Αυτή η πλευρά του ταξιδιού του αποτέλεσε το αντικείμενο μιας πρώτης, ξεχωριστής εργασίας.

Υπήρχε όμως και μια δεύτερη ιστορία, ίσως λιγότερο γνωστή. Ο Blancard δεν ήταν απλώς ένας Γάλλος περιηγητής που πέρασε από την Ήπειρο. Έζησε στα Γιάννενα και δίδασκε στη Ζωσιμαία Σχολή, σε μια εποχή ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα για την πνευματική ζωή της πόλης. Οι επιστολές του, οι μεταγενέστερες αναμνήσεις του και οι μαρτυρίες ανθρώπων που τον γνώρισαν επιτρέπουν να παρακολουθήσουμε όχι μόνο τη διαμονή του εκεί, αλλά και ένα μικρό δίκτυο σχέσεων ανάμεσα στα Γιάννενα, την Αθήνα και τη Γαλλία.

Αυτήν ακριβώς την πλευρά επιχειρεί να φωτίσει η παρούσα εργασία. Όχι τόσο τον περιηγητή — αυτόν θα τον συναντήσουμε σε ξεχωριστή εργασία — όσο τον νεαρό Γάλλο καθηγητή που βρέθηκε στα Γιάννενα του 19ου αιώνα και συνδέθηκε για ένα διάστημα της ζωής του με τη Ζωσιμαία Σχολή και την πόλη.

Και όλα αυτά ξεκίνησαν από λίγες γραμμές για ένα σπίτι στην Άρτα.

Αναστασία Γ. Καρρά

JULES BLANCARD: ΕΝΑΣ ΓΑΛΛΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΕΝΑ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ

Ανάμεσα στη Ζωσιμαία Σχολή και την École française d'Athènes

Ένας Γάλλος που επέστρεψε στα Γιάννενα

Το 1866, όταν το γαλλικό Υπουργείο Δημόσιας Εκπαίδευσης ενέκρινε τη λειτουργία μαθήματος νεοελληνικής γλώσσας στο Αυτοκρατορικό Λύκειο της Μασσαλίας, ο άνθρωπος στον οποίο ανέθεσε τη διδασκαλία παρουσιάστηκε με δύο ιδιότητες: «πρώην καθηγητής στο γυμνάσιο των Ιωαννίνων (Ήπειρος)» και «πρώην γραμματέας-διερμηνέας της Γαλλικής Σχολής Αθηνών».

Ο άνθρωπος αυτός ήταν ο Jules Blancard.

*Jules Blancard, 1848. Λεπτομέρεια
από δαγεροτυπία των πρώτων μελών
της École française d'Athènes.*

Η αναφορά στα Γιάννενα δεν ήταν μια τυπική λεπτομέρεια ενός παλιού βιογραφικού. Είχαν περάσει περίπου είκοσι χρόνια από την πρώτη άφιξή του στην πόλη και όμως η ιδιότητα του καθηγητή των Ιωαννίνων εξακολουθούσε να τον συνοδεύει επισήμως στη Γαλλία. Όπως προκύπτει από τις επιστολές του, τις μεταγενέστερες αναμνήσεις του και τις μαρτυρίες ανθρώπων που τον γνώρισαν, τα Γιάννενα δεν υπήρξαν απλώς ένας σταθμός της ζωής του.

Ο Blancard ήρθε, έφυγε και επέστρεψε. Ανάμεσα στις δύο καθηγητικές περιόδους του στη Ζωσιμαία μεσολάβησε η υπηρεσία του στη νεοσύστατη École française d'Athènes, ενώ τα ταξίδια του τον έφεραν ξανά στην Ήπειρο και τη Θεσσαλία. Και πολύ αργότερα, όταν έγραφε για την περιοχή, οι αναμνήσεις από την πόλη εξακολουθούσαν να παρεμβάλλονται στην αφήγησή του: μαθητές, άρχοντες, Οθωμανοί, πρόξενοι, άνθρωποι του παζαριού και μικρές ιστορίες ενός τόπου που είχε γνωρίσει όχι ως περαστικός περιηγητής αλλά ως κάτοικος και καθηγητής.

Πριν από τα Γιάννενα

Ο Jules Blancard γεννήθηκε στη Γαλλία το 1815. Από τα νεανικά του χρόνια συνδέθηκε με τον ελληνιστή Charles-Benoît Hase, καθηγητή της École des langues orientales και μία από τις σημαντικές μορφές των ελληνικών σπουδών στη Γαλλία. Η σχέση τους δεν περιορίστηκε στα χρόνια της μαθητείας του Blancard. Διατήρησαν μακρά αλληλογραφία, η οποία σήμερα αποτελεί μία από τις σημαντικότερες πηγές για την ανασύσταση των πρώτων ταξιδιών και των επιλογών του.

Το 1843 ο Blancard έφυγε για την Ανατολή. Πέρασε από την Αθήνα, έμεινε για αρκετούς μήνες στη Σμύρνη και επισκέφθηκε την Κωνσταντινούπολη. Στη Σμύρνη συνέχισε τη μελέτη της ελληνικής και άρχισε να μαθαίνει τουρκικά. Εκεί γνώρισε και τον Αναστάσιο Σακελλάριο, τον άνθρωπο με τον οποίο θα συνδεόταν λίγο αργότερα η παρουσία του στη Ζωσιμαία.

Οι επιστολές αυτής της περιόδου παρουσιάζουν έναν νεαρό Γάλλο που δεν ενδιαφερόταν μόνο για την αρχαία ελληνική γλώσσα. Ήθελε να γνωρίσει τη σύγχρονη Ελλάδα, να μάθει τις γλώσσες που μιλούσαν οι άνθρωποι και να ταξιδέψει. Σε επιστολή του από τη Σμύρνη, στις 29 Ιουνίου 1843, μιλώντας στον Hase για τον δάσκαλό του Benedetto, τον οποίο εκτιμούσε ιδιαίτερα, γράφει:

«Quelle bonne acquisition ce seroit pour la France, si nous pouvions l'attirer d'une manière ou d'une autre ! (...) Voulez-vous que nous tentions quelque chose ?»

«Τι καλό απόκτημα θα ήταν για τη Γαλλία, αν μπορούσαμε να τον προσελκύσουμε με τον έναν ή τον άλλον τρόπο! (...) Θέλετε να επιχειρήσουμε κάτι;»

Η φράση δεν αφορά τον ίδιο τον Blancard και ασφαλώς δεν αποδεικνύει κάποια οργανωμένη γαλλική εκπαιδευτική πολιτική στα Γιάννενα. Δείχνει όμως ότι ήδη τότε η προσέλκυση ενός αξιόλογου δασκάλου μπορούσε, στα μάτια του, να θεωρηθεί «απόκτημα» για τη Γαλλία.

Τα Γιάννενα εμφανίζονται στον ορίζοντα

Η σκέψη να πάει στα Γιάννενα εμφανίζεται στην αλληλογραφία του ήδη από το 1843. Στις 28 Αυγούστου, γράφοντας από τη Σμύρνη, αναφέρεται στα Janina ως τον τόπο προς τον οποίο σκεφτόταν να κατευθυνθεί. Επομένως, η επιλογή των Ιωαννίνων δεν προέκυψε αιφνιδίως την άνοιξη του επόμενου χρόνου. Η πόλη βρισκόταν ήδη στα σχέδιά του.

Δεν γνωρίζουμε ακόμη εάν εκείνη τη στιγμή υπήρχε συγκεκριμένη πρόταση από τη Ζωσιμαία ή αν επρόκειτο απλώς για προσωπικό ταξιδιωτικό και εκπαιδευτικό σχεδιασμό. Η αλληλογραφία μάς επιτρέπει εδώ να διαπιστώσουμε την πρόθεση, όχι όμως και τι ακριβώς την προκάλεσε.

Λίγους μήνες αργότερα η πρόθεση γίνεται σαφέστερη. Στις 14 Μαρτίου 1844, πάντοτε από τη Σμύρνη, γράφει στον Hase:

«Le voyage de Janina me sourit infiniment...»

«Το ταξίδι στα Γιάννενα με ελκύει πάρα πολύ...»

Στην ίδια επιστολή εξηγεί τι περίμενε από αυτή τη μετακίνηση: να συνεχίσει τη μελέτη της Ελλάδας, να ταξιδεύει κατά τις διακοπές και να βελτιώσει τα τουρκικά του. Ταυτόχρονα εξακολουθούσε να σκέφτεται το μέλλον του στη Γαλλία και μια ζωή αφιερωμένη στη διδασκαλία. Το σημαντικό είναι ότι στις 14 Μαρτίου βρισκόταν ακόμη στη Σμύρνη.

Στις 2 Μαΐου 1844, όμως, έχουμε πλέον επιστολή του προς τον Hase από τα Γιάννενα. Δεν γνωρίζουμε λοιπόν την ακριβή ημέρα της άφιξής του, μπορούμε όμως να την τοποθετήσουμε με ασφάλεια ανάμεσα στις 14 Μαρτίου και τις 2 Μαΐου 1844.

Η πρώτη καθηγητική περίοδος, 1844–1846

Στα Γιάννενα ο Blancard ανέλαβε να διδάξει Γαλλικά και Λατινικά στη Ζωσιμαία Σχολή, υπό τη διεύθυνση του Αναστασίου Σακελλαρίου. Η πρώτη παραμονή του διήρκεσε περίπου δύο χρόνια, από το 1844 έως το 1846.

Η άφιξη του δεν σηματοδοτούσε την έναρξη της διδασκαλίας των Γαλλικών στη Ζωσιμαία. Η γαλλική γλώσσα διδασκόταν ήδη πριν από την παρουσία του. Πιστοποιητικό σπουδών του Αναστασίου Γούδα από τη δεκαετία του 1830 περιλαμβάνει μεταξύ των μαθημάτων Ελληνικά, Λατινικά, Ιταλικά και Γαλλικά, ενώ και το πρόγραμμα του 1844 περιλάμβανε τη γαλλική γλώσσα.

Το ενδιαφέρον επομένως βρίσκεται αλλού: ένας Γάλλος λόγιος εγκαθίσταται σε ένα ήδη οργανωμένο ελληνικό εκπαιδευτικό κέντρο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και γίνεται μέρος όχι μόνο του διδακτικού του προσωπικού αλλά, όπως θα φανεί, και της ζωής της πόλης.

Δεν έχουμε μέχρι στιγμής εντοπίσει την πράξη διορισμού του και έτσι αγνοούμε τους ακριβείς όρους της πρόσληψής του και την αμοιβή του. Ούτε μπορούμε να γνωρίζουμε εάν η προηγούμενη γνωριμία του με τον Σακελλάριο στη Σμύρνη ήταν εκείνη που οδήγησε τελικά στην πρόσκλησή του. Γνωρίζουμε πώς γενικά η διοίκηση της σχολής προσλάμβανε και μισθοδοτούσε τους καθηγητές της, όχι όμως τι ακριβώς συνέβη στην περίπτωση του Blancard.

Για την παρουσία του στα Γιάννενα, αντίθετα, διαθέτουμε και τη δική του μεταγενέστερη μαρτυρία. Στο βιβλίο του για την Ήπειρο και τη Θεσσαλία θυμάται ένα περιστατικό τοποθετώντας το ρητά:

«en 1844-1845, quand nous étions à Janina...»

— «το 1844–1845, όταν βρισκόμασταν στα Γιάννενα...»

Το βιβλίο αυτό, γραμμένο το 1882, θα αποδειχθεί εξαιρετικά χρήσιμο στη συνέχεια. Μέσα σε μια κατά τα άλλα ιστορική και γεωγραφική αφήγηση, ο Blancard έχει διασώσει πλήθος προσωπικών αναμνήσεων από τη ζωή του στην πόλη.

Η αναχώρηση και η École française d'Athènes

Η πρώτη γιαννιώτικη περίοδος ολοκληρώθηκε το 1846. Στις 16 Ιουνίου 1846 ο Blancard έγραφε πλέον στον Hase από το Παρίσι.

Η παραμονή του στη Γαλλία δεν κράτησε πολύ. Στις 27 Ιανουαρίου 1847 διορίστηκε, ύστερα από σύσταση του Hase, γραμματέας-διερμηνέας της νεοσύστατης École française d'Athènes και λίγο αργότερα επέστρεψε στην Αθήνα.

Τα πρώτα μέλη της École française d'Athènes. Δαγεροτυπία, 24–26 Φεβρουαρίου 1848. Ο Jules Blancard διακρίνεται καθιστός, δεύτερος από αριστερά. Πηγή: Georges Radet, L'Histoire et l'œuvre de l'École française d'Athènes, 1901.

Η νέα θέση βρήκε τον Blancard με γνώσεις και εμπειρίες που είχε ήδη αποκτήσει κατά την παραμονή του στα Γιάννενα. Γνώριζε πολύ καλά τα νέα ελληνικά, είχε ασχοληθεί με τα τουρκικά και είχε ζήσει επί δύο χρόνια μέσα σε μια ελληνική κοινωνία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Δεν διαθέτουμε διοικητικό τεκμήριο που να συνδέει τον διορισμό του στην Αθήνα με την

προηγούμενη θητεία του στη Ζωσιμαία· γνωρίζουμε όμως ότι ο Hase, με τον οποίο διατηρούσε στενή σχέση, ήταν εκείνος που τον συνέστησε για τη θέση.

Εδώ αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον η μεταγενέστερη μαρτυρία του Alfred Mézières (1826–1915). Ο Γάλλος λόγιος και ελληνιστής υπήρξε μέλος της École française d'Athènes στα πρώτα χρόνια της λειτουργίας της και γνώρισε προσωπικά τον Blancard στην Αθήνα. Ανακαλώντας αργότερα εκείνη την εποχή, έγραφε ότι, για να αντιληφθεί κανείς τη θέση που είχε αποκτήσει ο Blancard στον ελληνικό κόσμο, έπρεπε να τον είχε δει:

«dans ses fonctions de professeur à Janina»

— «στα καθήκοντά του ως καθηγητή στα Γιάννενα».

Ο Mézières μιλά ακόμη για το κύρος και τη δημοτικότητα που είχε αποκτήσει ο Blancard ανάμεσα στους Έλληνες, καθώς και για την εξαιρετική γνώση της γλώσσας και των ανθρώπων. Η μαρτυρία έχει ιδιαίτερη αξία, επειδή δεν προέρχεται από τον ίδιο τον Blancard αλλά από έναν άνθρωπο που τον γνώρισε προσωπικά και ο οποίος, πολλά χρόνια αργότερα, θεωρούσε ακόμη την καθηγητική του θητεία στα Γιάννενα απαραίτητη για να κατανοήσει κανείς τη θέση που είχε αποκτήσει στον ελληνικό κόσμο.

Ξανά προς την Ήπειρο

Η αναχώρηση του 1846 δεν έκλεισε τη σχέση του Blancard με την Ήπειρο. Στις αρχές Νοεμβρίου του 1850 τον συναντούμε ξανά στην περιοχή, αυτή τη φορά κοντά στα Τρίκαλα, μαζί με δύο μέλη της École française d'Athènes, τον Jules Girard και τον Isidore Vincent. Τη συγκεκριμένη παρουσία τη γνωρίζουμε από τον ίδιο τον Blancard, ο οποίος τη χρονολογεί στο βιβλίο του.

Η Lucile Arnoux-Farnoux αναφέρεται επίσης σε περιοδεία των τριών στην Ήπειρο και τη Θεσσαλία στις αρχές του 1851. Οι δύο χρονολογικές αναφορές δεν συμπίπτουν ακριβώς και, χωρίς περισσότερα στοιχεία, είναι προτιμότερο να τις κρατήσουμε όπως παραδίδονται από τις πηγές.

Η επιστροφή αυτή έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Ο Blancard δεν είναι πλέον ο νεαρός Γάλλος που είχε φθάσει για πρώτη φορά στα Γιάννενα το 1844. Έχει ήδη ζήσει στην περιοχή, γνωρίζει τη γλώσσα και τους ανθρώπους της και έχει υπηρετήσει επί χρόνια στην École française d'Athènes.

Ο Mézières φωτίζει ακριβώς αυτή την πλευρά του. Περιγράφει έναν Blancard που μπορούσε να συνεννοείται και να διαπραγματεύεται με τις μουσουλμανικές αρχές, γνώριζε πότε έπρεπε να υποχωρεί και πότε να επιμένει και μπορούσε, όταν χρειαζόταν, να στηρίζεται στη γαλλική του ιδιότητα και στις σχέσεις του με τη γαλλική διπλωματική παρουσία. Όταν λοιπόν ταξίδευε ξανά στην Ήπειρο και τη Θεσσαλία μαζί με νεότερα μέλη της Γαλλικής Σχολής, δεν επέστρεφε πια ως ξένος που γνώριζε για πρώτη φορά τον τόπο, αλλά ως άνθρωπος που διέθετε ήδη σημαντική εμπειρία της περιοχής.

Η δεύτερη επιστροφή στη Ζωσιμαία

Και τότε συμβαίνει κάτι που κάνει τη σχέση του Blancard με τα Γιάννενα ακόμη πιο ενδιαφέρουσα. Λίγους μήνες αργότερα, μέσα στο 1851, παραιτήθηκε από τη θέση του στην École française d'Athènes και επέστρεψε στα Γιάννενα, όπου δίδαξε και πάλι στη Ζωσιμαία για περίπου έναν χρόνο.

Η πληροφορία προέρχεται από τη μελέτη της Lucile Arnoux-Farnoux, η οποία παραπέμπει στη βιογραφική Notice που δημοσίευσε το 1891 ο Théodore Blancard. Σύμφωνα με την Arnoux-Farnoux, πίσω από τη δεύτερη επιστροφή βρίσκονται δύο πρόσωπα που ο Blancard γνώριζε ήδη καλά.

Το πρώτο ήταν ο Αναστάσιος Σακελλάριος, διευθυντής της Ζωσιμαίας, ο οποίος επιθυμούσε να τον φέρει ξανά στη σχολή.

Το Β' Διδακτήριο της Ζωσιμαίας Σχολής, όπου δίδαξε ο Jules Blancard κατά τις δύο περιόδους της παραμονής του στα Γιάννενα (1844–1846 και 1851–1852). Φωτογραφία του 1900, λίγο πριν από την κατεδάφιση του κτιρίου.

Το δεύτερο ήταν ο Jean-Baptiste Gabriel Raymond Sabatier. Είχε υπηρετήσει παλαιότερα ως Γάλλος πρόξενος στα Γιάννενα και γνώριζε προσωπικά τον Blancard. Το 1851 όμως δεν βρισκόταν πλέον εκεί· υπηρετούσε ως γραμματέας της γαλλικής πρεσβείας στην Αθήνα. Η διάκριση έχει σημασία: δεν ήταν ο τότε Γάλλος πρόξενος των Ιωαννίνων που καλούσε τον Blancard πίσω στη Ζωσιμαία, αλλά ένας Γάλλος διπλωμάτης που είχε επίσης συνδεθεί με την πόλη και βρισκόταν πλέον στην Αθήνα.

Η Arnoux-Farnoux συνδέει την ενθάρρυνση του Sabatier με την επιθυμία ενίσχυσης της γαλλικής επιρροής. Η ερμηνεία είναι εύλογη, ιδιαίτερα αν τη συσχετίσουμε με τις σχέσεις του Blancard με το γαλλικό προξενικό περιβάλλον. Δεν έχουμε όμως μέχρι σήμερα έγγραφο που να αποδεικνύει ότι η επιστροφή του στη Ζωσιμαία αποτελούσε επίσημη αποστολή ή οργανωμένη ενέργεια της γαλλικής κυβέρνησης.

Αυτό που διακρίνεται καθαρότερα είναι ένα δίκτυο ανθρώπων και σχέσεων: ο Σακελλάριος τον ήθελε ξανά στη σχολή, ο Sabatier ενθάρρυνε την επιστροφή του και ο Blancard εγκατέλειψε τελικά τη θέση του στην Αθήνα για να επιστρέψει στη Ζωσιμαία. Προσωπικές σχέσεις, εκπαιδευτικό ενδιαφέρον και γαλλική διπλωματική παρουσία συναντώνται εδώ, χωρίς να μπορούμε να πούμε ότι αποτελούσαν μέρος μιας οργανωμένης γαλλικής πολιτικής.

Δύο παραμονές, μία μακρά σχέση

Επομένως, όταν μιλάμε για τον «Γάλλο καθηγητή της Ζωσιμαίας», δεν μιλάμε για έναν περαστικό εκπαιδευτικό που εργάστηκε για λίγο στα Γιάννενα. Η σχέση του Blancard με την πόλη εξελίχθηκε σε διαδοχικές φάσεις.

Τα Γιάννενα βρίσκονται ήδη στα σχέδιά του το 1843. Την άνοιξη του 1844 πραγματοποιεί το ταξίδι και εγκαθίσταται στην πόλη. Διδάσκει στη Ζωσιμαία έως το 1846, επιστρέφει στη Γαλλία και λίγο αργότερα περνά στην École française d'Athènes. Το 1850–1851 βρίσκεται ξανά στην ευρύτερη περιοχή μαζί με τους Girard και Vincent και μέσα στο 1851 επιστρέφει για δεύτερη καθηγητική περίοδο στη Ζωσιμαία.

Αυτή η διαδρομή ήταν απαραίτητο να προηγηθεί όσων θα ακολουθήσουν. Γιατί τώρα μπορούμε να αφήσουμε τις ημερομηνίες και τους διορισμούς και να αναζητήσουμε τον Blancard μέσα στην ίδια την πόλη.

Και εκεί το υλικό αλλάζει εντελώς χαρακτήρα.

Μέσα από τις αναμνήσεις του εμφανίζονται οι μαθητές της Ζωσιμαίας, τα σπίτια των Γιαννιωτών αρχόντων, το παζάρι και ο δάσκαλος των τουρκικών του, μουσουλμάνοι αξιωματούχοι, Γάλλοι πρόξενοι και άνθρωποι που συνδέονταν ακόμη με την εποχή του Αλή πασά. Ο Blancard δεν παρατηρεί απλώς αυτή την κοινωνία· κινείται μέσα σε αυτήν, γνωρίζει ανθρώπους, μεσολαβεί, εμπλέκεται σε επεισόδια και, χρόνια αργότερα, εξακολουθεί να θυμάται μικρές ιστορίες και πρόσωπα.

Αυτές οι ιστορίες μάς επιτρέπουν να δούμε όχι πλέον τότε βρέθηκε ο Blancard στα Γιάννενα, αλλά πώς έζησε εκεί.

Ο BLANCARD ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΕΝΑ

Άποψη των Ιωαννίνων και της λίμνης, 1855. Λιθογραφία του Robert Carrick, σε σχέδιο του George de la Poer Beresford.

Πηγή: Wellcome Collection.

Ο καθηγητής και οι μαθητές του

Για τη διδασκαλία του Jules Blancard στη Ζωσιμαία δεν έχουμε, τουλάχιστον μέχρι σήμερα, ένα ημερολόγιο μαθημάτων ή έναν κατάλογο των μαθητών του. Έχουμε όμως κάτι διαφορετικό: τις αναμνήσεις που ο ίδιος παρεμβάλλει, πολλά χρόνια αργότερα, στο βιβλίο του για την Ήπειρο και τη Θεσσαλία.

Ο Blancard δεν γράφει συστηματικά την ιστορία της καθηγητικής του θητείας. Οι αναμνήσεις εμφανίζονται ξαφνικά μέσα στην αφήγησή του: ένα πρόσωπο που είχε γνωρίσει, μια σκηνή από την τάξη, ένας μαθητής, μια συνήθεια που του είχε κάνει εντύπωση. Ακριβώς γι' αυτό χρειάζονται προσοχή. Καταγράφονται το 1882, σχεδόν σαράντα χρόνια μετά την πρώτη παραμονή του στα Γιάννενα, και επομένως διαβάζονται ως μεταγενέστερες προσωπικές αναμνήσεις και όχι ως σύγχρονες καταγραφές των γεγονότων.

Η αξία τους βρίσκεται αλλού. Ο Blancard διασώζει πρόσωπα, περιστατικά και μικρές λεπτομέρειες της καθημερινής ζωής της σχολής που δύσκολα θα έβρισκαν θέση σε ένα επίσημο αρχείο.

Οι μαθητές που έρχονταν από το Ζαγόρι

Ιδιαίτερη εντύπωση φαίνεται ότι είχαν προκαλέσει στον Blancard οι μαθητές από το Ζαγόρι. «Είναι κυρίως στη σπουδή που πρέπει να δει κανείς τον νεαρό Ζαγορίσιο», γράφει, και προσθέτει χωρίς περιστροφές ότι οι καλύτεροι μαθητές του γυμνασίου των Ιωαννίνων ήταν από το Ζαγόρι.

Στα χωριά, σημειώνει, υπήρχαν όχι μόνο τα στοιχειώδη σχολεία αλλά και «ελληνικά σχολεία», αντίστοιχα περίπου προς τις τάξεις γραμματικής στη Γαλλία. Ο ίδιος είχε συναντήσει σε κάθε χωριό τέσσερις, πέντε, έξι, ακόμη και δέκα μαθητές ή δασκάλους από διάφορα μέρη, «χωρίς να υπολογίζονται», όπως γράφει χαρακτηριστικά, «τα πολυάριθμα παιδιά που δεν είχαν ακόμη απομακρυνθεί από τη σκιά του καμπαναριού της εκκλησίας τους».

Σημειώνει επίσης ότι μάθαιναν γαλλικά και άρχιζαν λατινικά, καθώς σε αρκετά χωριά είχε ήδη οργανωθεί η διδασκαλία των πρώτων στοιχείων των δύο γλωσσών.

Πίσω όμως από αυτή την εικόνα της μόρφωσης υπήρχε συχνά μεγάλη φτώχεια.

Ο Blancard θυμόταν παιδιά από το Ζαγόρι που ζούσαν σχεδόν μόνο με ελιές, τυρί και κακής ποιότητας μαύρο ψωμί. Οι οικογένειές τους τούς έστελναν από το χωριό ό,τι μικρές προμήθειες μπορούσαν και εκείνα προσπαθούσαν να περιορίσουν στο ελάχιστο τα έξοδά τους. Υπολόγιζε ότι ορισμένοι δεν ξόδευαν περισσότερα από δεκαπέντε έως είκοσι πιάστρα τον μήνα.

Άλλοι δεν είχαν ούτε αυτά.

Έπιαναν δουλειά ως υπηρέτες. Ο Blancard τους αποκαλεί μάλιστα «νέους Κλεάνθηδες» και εξηγεί γιατί: κουβαλούσαν νερό τη νύχτα για να μπορούν να σπουδάζουν την ημέρα. Όταν δεν είχαν βιβλία, τα εξασφάλιζαν όπως μπορούσαν· οι φτωχότεροι αναγκάζονταν να τα φτιάχνουν μόνοι τους, αντιγράφοντάς τα ολόκληρα με το χέρι.

Και αμέσως μετά ο Blancard καταγράφει κάτι που φαίνεται να τον είχε ξαφνιαστεί ακόμη περισσότερο.

Οι παντρεμένοι μαθητές της Ζωσιμαίας

Αμέσως μετά ο Blancard καταγράφει κάτι ακόμη πιο ασυνήθιστο. Ορισμένοι νέοι, γράφει, παντρεύονταν επίτηδες ώστε να μπορούν να χρησιμοποιήσουν την προίκα της γυναίκας τους για τα έξοδα των σπουδών τους. Και προσθέτει ότι ήταν τυχεροί όταν δεν χρειάζοταν επιπλέον να δανειστούν — και όταν, αν χρειάζοταν δάνειο, έβρισκαν κάποιον πρόθυμο να τους βοηθήσει.

Δεν πρόκειται μάλιστα για μια γενική πληροφορία που απλώς είχε ακούσει. Ο ίδιος τη συνδέει με όσα αντίκρισε μέσα στη Ζωσιμαία.

Θυμάται τι τον περίμενε όταν έφθασε στα Γιάννενα:

«Όταν έφθασα στα Γιάννενα, η πρώτη τάξη αποτελούνταν σχεδόν εξ ολοκλήρου από παντρεμένους νέους και η δεύτερη είχε επίσης πολύ μεγάλο αριθμό».

Μια μέρα ο Γάλλος καθηγητής άρχισε να αστειεύεται με τους μαθητές του γι' αυτή την κατάσταση. Εκείνοι τότε του έδειξαν έναν συμμαθητή τους, ένα παιδί περίπου δώδεκα ετών:

— Κι αυτός είναι παντρεμένος!

Ο Blancard τον πλησίασε και τον ρώτησε πόσων ετών ήταν η γυναίκα του.

— Οκτώ ετών, του απάντησε το παιδί, με τα μάτια χαμηλωμένα και το πρόσωπο κατακόκκινο.

Και αμέσως διόρθωσε:

— Δεν είμαι παντρεμένος. Είμαι μόνο αρραβωνιασμένος. Είμαι φτωχός και θέλω να σπουδάσω. Με την προίκα της γυναίκας μου με συντηρούν εδώ οι γονείς μου.

Η μικρή αυτή σκηνή μάς μεταφέρει για λίγο μέσα στην τάξη: έναν Γάλλο καθηγητή που ακόμη γνωρίζει τον καινούργιο κόσμο στον οποίο έχει βρεθεί, τους μαθητές να αστειεύονται με τον μικρότερο συμμαθητή τους και εκείνον να εξηγεί, ντροπαλός, ότι δεν έχει ακόμη παντρευτεί — είναι «μόνο» αρραβωνιασμένος.

Αυτό όμως που αρχίζει σχεδόν σαν αστείο της τάξης καταλήγει σε μια πολύ σκληρότερη πραγματικότητα: «Είμαι φτωχός και θέλω να σπουδάσω». Η φράση αυτή συνοψίζει σχεδόν όσα έχει περιγράψει προηγουμένως ο Blancard: το μαύρο ψωμί, τη νυχτερινή εργασία, τα βιβλία που αντιγράφονταν με το χέρι και, στην περίπτωση αυτού του παιδιού, ακόμη και έναν μελλοντικό γάμο που είχε ήδη συνδεθεί με τη δυνατότητά του να συνεχίσει τις σπουδές του.

Από μαθητές, δάσκαλοι

Ο Blancard συνδέει αμέσως αυτές τις εικόνες με το έργο της Ζωσιμαίας. Εγκωμιάζει τους αδελφούς Ζωσιμάδες για την ίδρυση της σχολής, αλλά και τον Αναστάσιο Σακελλάριο και τους συναδέλφους του, τους οποίους χαρακτηρίζει σεμνούς και μορφωμένους καθηγητές, αφοσιωμένους στην εκπαίδευση της νεολαίας.

Και προσθέτει μια πληροφορία που βοηθά να καταλάβουμε γιατί η σημασία της σχολής ξεπερνούσε κατά πολύ τα Γιάννενα: σχεδόν όλοι οι μαθητές της, όπως γράφει, προορίζονταν για τη διδασκαλία.

Ο ίδιος είχε συναντήσει αυτόν τον κόσμο των δασκάλων και έξω από την πόλη. Στις «μικρές εκδρομές» του, όπως τις αποκαλεί, υπολόγιζε ότι είχε συναντήσει δασκάλους σε περισσότερα από εκατό διαφορετικά μέρη, στην Ήπειρο, την Αλβανία, τη Θεσσαλία, τη Μακεδονία, τη Βουλγαρία και τη Βλαχία.

Η παρατήρηση αποκτά ιδιαίτερο βάρος επειδή προέρχεται από έναν άνθρωπο που είχε βρεθεί και ο ίδιος μέσα στην τάξη της Ζωσιμαίας. Ο Blancard δεν γνώρισε τη σχολή μόνο από τη φήμη της. Είχε διδάξει σε ένα εκπαιδευτικό περιβάλλον που, όπως ο ίδιος διαπίστωνε αργότερα στις μετακινήσεις του, έστελνε δασκάλους πολύ πέρα από τα Γιάννενα.

Ένας μαθητής που έφτασε ψηλά στην οθωμανική διοίκηση

Ανάμεσα στους μαθητές εκείνων των χρόνων υπήρχε όμως και ένας που ο Blancard θα θυμόταν ονομαστικά σχεδόν σαράντα χρόνια αργότερα. Ήταν ο Γιαννιώτης Ιωάννης Σάββας, ο μετέπειτα Savas Pasha, γεννημένος στα Γιάννενα το 1832. Όταν λοιπόν ο Blancard έφθασε στην πόλη, το 1844, ο Σάββας ήταν περίπου δώδεκα ετών.

Για τη φοίτησή του στη Ζωσιμαία οι νεότερες βιογραφικές πηγές δεν συμφωνούν όλες. Διαθέτουμε όμως μια άμεση και ιδιαίτερα ισχυρή μαρτυρία: εκείνη του ίδιου του Blancard. Γράφοντας το 1882, τον αναφέρει ως:

«Savas-pacha, mon ancien élève au gymnase de Janina»

— «ο Savas Pasha, παλιός μαθητής μου στο γυμνάσιο των Ιωαννίνων».

Ο Σάββας Πασάς, Γενικός Διοικητής της Κρήτης (1885–1887).

Πηγή: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος».

Ο νεαρός Σάββας προερχόταν από γιαννιώτικη οικογένεια με παρουσία στην τοπική κοινωνία. Οι οθωμανικές βιογραφικές πηγές αναφέρουν τον πατέρα του ως Sava Efendi από τα Γιάννενα και γιατρό. Για τη μητρική του οικογένεια διαθέτουμε προς το παρόν μία ειδικότερη βιογραφική μελέτη, σύμφωνα με την οποία μητέρα του ήταν η Ελένη Πάνου, κόρη του Ιωάννη Αναστασίου Πάνου, ο οποίος αναφέρεται ως ένας από τους εφόρους της Καπλανείου Σχολής το 1819. Την

πληροφορία για τον μητρικό παππού δεν έχουμε μέχρι στιγμής διασταυρώσει από δεύτερη ανεξάρτητη πηγή και γι' αυτό την κρατούμε με αυτή την επιφύλαξη.

Από τα Γιάννενα ο Ιωάννης Σάββας βρέθηκε αργότερα στην Κωνσταντινούπολη, όπου σπούδασε ιατρική, και ακολούθησε μια εντυπωσιακή σταδιοδρομία στην οθωμανική διοίκηση. Έγινε, μεταξύ άλλων, διευθυντής του Mekteb-i Sultani —του γνωστού Γαλατάσαραϊ—, ανέλαβε υψηλά διοικητικά αξιώματα και το 1879 έφθασε στη θέση του υπουργού Εξωτερικών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Ο Blancard, γράφοντας το 1882, τον χαρακτηρίζει μάλιστα «σημερινό υπουργό Εξωτερικών». Η διατύπωση δεν είναι χρονολογικά ακριβής, καθώς ο Σάββας είχε ήδη αποχωρήσει από το συγκεκριμένο αξίωμα. Είναι μια μικρή αλλά χρήσιμη υπενθύμιση ότι το βιβλίο του Blancard γράφτηκε πολλές δεκαετίες μετά τα γεγονότα που ανακαλεί.

Όταν λοιπόν ο Blancard τον μνημόνευε ως «παλιό μαθητή μου», ο δωδεκάχρονος περίπου Γιαννιώτης που είχε γνωρίσει στις αίθουσες της Ζωσιμαίας είχε ήδη φθάσει σε ένα από τα υψηλότερα αξιώματα της αυτοκρατορίας.

Η σχέση του με τους μαθητές

Υπάρχει τέλος ένα περιστατικό που θα συναντήσουμε αναλυτικά αργότερα, αλλά εδώ αξίζει να το αναφέρουμε μόνο για όσα δείχνει σχετικά με τη σχέση του Blancard με τους μαθητές του.

Όταν κάποτε ο καθηγητής τους βρέθηκε σε σοβαρό επεισόδιο στους δρόμους των Ιωαννίνων, μαθητές της Ζωσιμαίας έτρεξαν στα ευρωπαϊκά προξενεία για να ζητήσουν βοήθεια. Ο Blancard θυμόταν ότι συγκεντρώθηκαν κάτω από τα παράθυρα των προξένων, φωνάζοντας ότι κινδύνευε ο «διδάσκαλός» τους.

Τι ακριβώς είχε συμβεί και όσα ακολούθησαν θα τα δούμε στη συνέχεια. Εδώ αρκεί αυτή η εικόνα: οι μαθητές να τρέχουν στην πόλη αναζητώντας βοήθεια για τον καθηγητή τους.

Ίσως αυτή η μικρή σκηνή εξηγεί καλύτερα από έναν γενικό χαρακτηρισμό αυτό που ο Mézières θα περιέγραφε αργότερα ως «popularité et crédit»: τη δημοτικότητα και το κύρος που είχε αποκτήσει ο Blancard ανάμεσα στην ελληνική νεολαία.

Ο Blancard και η ελληνική γιαννιώτικη κοινωνία

Η ζωή του Jules Blancard στα Γιάννενα δεν περιοριζόταν στη Ζωσιμαία και στις ώρες διδασκαλίας. Στο βιβλίο του τού 1882 εμφανίζονται, διάσπαρτα μέσα στην αφήγηση, πρόσωπα που είχε γνωρίσει προσωπικά, σπίτια στα οποία σύχναζε και ακόμη οικογενειακές υποθέσεις στις οποίες οι Γιαννιώτες τού ζητούσαν να παρέμβει. Μέσα από αυτές τις μικρές αναμνήσεις διακρίνεται ένας ξένος καθηγητής που είχε αποκτήσει πρόσβαση σε αρκετά διαφορετικούς κύκλους της χριστιανικής κοινωνίας της πόλης.

Τα Ιωάννινα από τη λίμνη. Οθωμανός και νεαρός Έλληνας, 1825. Επιζωγραφισμένη λιθογραφία του Louis Dupré.

Πηγή: Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.

Στα σπίτια των αρχόντων

Μία από τις πιο αποκαλυπτικές αναμνήσεις του προκύπτει καθώς ο Blancard μιλά για τα έθιμα του αρραβώνα και του γάμου στην Ήπειρο. Είχε προηγηθεί η ιστορία των μαθητών της Ζωσιμαίας και του δωδεκάχρονου μαθητή με την οκτάχρονη αρραβωνιαστικιά. Τώρα σημειώνει ότι στο Ζαγόρι οι γάμοι μπορούσαν να γίνονται σε πολύ νεαρές ηλικίες — πολλοί νέοι, γράφει, παντρεύονταν στα δεκαπέντε και τα κορίτσια στα έντεκα ή δώδεκα — ενώ οι αρραβώνες μπορούσαν να έχουν συμφωνηθεί ακόμη νωρίτερα.

Και προσθέτει κάτι που εξηγεί όσα ακολουθούν: «chez les Grecs, se fiancer c'est se marier» — «στους Έλληνες, το να αρραβωνιαστεί κανείς είναι σαν να παντρεύεται». Η υπόσχεση, γράφει, θεωρούνταν ιερή· για την ολοκλήρωση της ένωσης απέμενε μόνο η θρησκευτική επικύρωση του γάμου.

Για να δείξει πόσο δεσμευτικός μπορούσε να θεωρείται ένας τέτοιος αρραβώνας, περνά σε μια ιστορία που είχε ζήσει ο ίδιος στα Γιάννενα.

Γράφει ότι σύχναζε πολύ στο σπίτι ενός από τους άρχοντες της πόλης — «Je fréquentais beaucoup la maison d'un archonte de Janina». Δεν μας δίνει το όνομά του. Εκεί γνώριζε καλά την κόρη της οικογένειας, την οποία περιγράφει ως γοητευτική νέα, έξυπνη, ζωηρή και όμορφη. Η κοπέλα περίμενε επί δέκα χρόνια τον μνηστήρα της.

Ο άνδρας ήταν πλούσιος και είχε περάσει όλα αυτά τα χρόνια στη Μολδοβλαχία. Ο Blancard προσθέτει, ως δική του υπόθεση, ότι ίσως είχε επηρεαστεί από τα «χαλαρά ήθη» που ο ίδιος απέδιδε στον τόπο εκείνο. Όταν τελικά επέστρεψε, επικαλέστηκε φήμες που κυκλοφορούσαν για την κοπέλα και αρνήθηκε κατηγορηματικά να τηρήσει την υπόσχεσή του.

Το ζήτημα δεν έμεινε οικογενειακή υπόθεση. Ο Blancard γράφει χαρακτηριστικά:

«les archontes, l'archevêque, toute la ville fut sur pied»

— «οι άρχοντες, ο αρχιεπίσκοπος, ολόκληρη η πόλη ξεσηκώθηκε».

Η διατύπωση μπορεί να έχει την αφηγηματική υπερβολή του Blancard, αλλά γίνεται περισσότερο κατανοητή αν θυμηθούμε όσα μόλις είχε γράψει: ο αρραβώνας θεωρούνταν ιερή υπόσχεση και, κατά τη δική του διατύπωση, σχεδόν ισοδυναμούσε με γάμο.

Και κάπου εδώ μπαίνει στην ιστορία ο ίδιος ο Γάλλος καθηγητής.

«Να προσφέρω τις καλές μου υπηρεσίες»

Ο μνηστήρας είχε συσταθεί στον Blancard και ο ίδιος επρόκειτο μάλιστα να πάει στο χωριό του και να περάσει εκεί μερικές ημέρες μαζί του. Από την άλλη πλευρά, γνώριζε πολύ καλά την κοπέλα και είχε στενή σχέση με τον άνδρα με τον οποίο λεγόταν ότι εκείνη είχε δημιουργήσει επιλήψιμη σχέση. Βρισκόταν επομένως σε μια ιδιόμορφη θέση: γνώριζε προσωπικά σχεδόν όλες τις πλευρές μιας υπόθεσης που είχε αναστατώσει, κατά την αφήγησή του, τον κόσμο των αρχόντων της πόλης.

Και τότε του ζητήθηκε να παρέμβει.

Ο ίδιος χρησιμοποιεί την έκφραση «on me pria d'interposer mes bons offices» — του ζήτησαν δηλαδή να προσφέρει τις καλές του υπηρεσίες, να μεσολαβήσει. Και προσθέτει ότι το έκανε «de tout mon cœur» — με όλη του την καρδιά.

Η μεσολάβηση απέτυχε. Ο μνηστήρας παρέμεινε ανένδοτος και ο γάμος δεν έγινε.

Αυτό που ακολούθησε εντυπωσίασε τον Blancard αρκετά ώστε να το θυμάται σχεδόν σαράντα χρόνια αργότερα. Όπως γράφει, κανένας από τους άρχοντες των Ιωαννίνων δεν πήγε πλέον να τον επισκεφθεί. Και ο ίδιος εξηγεί την αντίδρασή τους: «δεν έπρεπε να γίνει ανεκτή μια τόσο σοβαρή παραβίαση των ηθών και των εθίμων του τόπου».

Για εμάς όμως η ιστορία έχει και μια δεύτερη σημασία. Ένας Γάλλος, καθολικός, καθηγητής της Ζωσιμαίας είχε φθάσει στο σημείο να καλείται να μεσολαβήσει σε μια εξαιρετικά ευαίσθητη οικογενειακή υπόθεση ενός γιαννιώτικου αρχοντικού σπιτιού. Δεν σημαίνει ότι είχε γίνει «ένας από αυτούς». Δείχνει όμως ότι δεν ήταν πια απλώς ο ξένος καθηγητής της σχολής. Τον γνώριζαν, τον δέχονταν στα σπίτια τους και, σε αυτή τουλάχιστον την περίπτωση, του εμπιστεύθηκαν έναν ρόλο σε μια υπόθεση που αφορούσε την οικογενειακή τιμή και την κοινωνική υπόληψη.

Η Κυρά Νίτσα και η Κυρά Λαμπρούχω

Ανάμεσα στους ανθρώπους που γνώρισε ο Blancard στα Γιάννενα υπήρχαν ακόμη πρόσωπα που συνέδεαν άμεσα την πόλη των δικών του χρόνων με την εποχή του Αλή πασά. Ανάμεσά τους ήταν δύο γυναίκες, τις οποίες αναφέρει με τρόπο που δεν αφήνει αμφιβολία ότι επρόκειτο για προσωπική γνωριμία:

«Nous avons connu Kyra Nitsa, et surtout Kyra Lambroucho»

— «Γνωρίσαμε την Κυρά Νίτσα και, κυρίως, την Κυρά Λαμπρούχω.»

Και οι δύο, όπως διευκρινίζει, ήταν χήρες του Μουχτάρ πασά, γιου του Αλή πασά. Η μικρή προσθήκη «et surtout Kyra Lambroucho» —«και κυρίως την Κυρά Λαμπρούχω»— δείχνει μάλιστα ότι με τη δεύτερη η γνωριμία του πρέπει να ήταν στενότερη. Ο Blancard προσθέτει και μια ακόμη λεπτομέρεια που φαίνεται να τον είχε εντυπωσιάσει: ποτέ, γράφει, δεν βγήκε από το στόμα τους παράπονο εναντίον του συζύγου τους.

Δεν μας λείπει ποτέ και κάτω από ποιες συνθήκες τις γνώρισε ούτε περιγράφει τις συναντήσεις του μαζί τους. Η ίδια όμως η προσωπική αυτή ανάμνηση είναι πολύτιμη. Όταν ο Blancard έφθασε στα Γιάννενα το 1844, ο Αλή πασάς είχε πεθάνει μόλις είκοσι δύο χρόνια νωρίτερα. Η εποχή του δεν αποτελούσε ακόμη μακρινό παρελθόν. Στην πόλη ζούσαν άνθρωποι που είχαν γνωρίσει τον ίδιο, τους γιους του και το περιβάλλον τους και είχαν ζήσει μέσα στα γεγονότα που για τις επόμενες γενιές θα αποτελούσαν πλέον ιστορία.

Η Κυρά Νίτσα και η Κυρά Λαμπρούχω ανήκαν ακριβώς σε αυτόν τον κόσμο. Ως σύζυγοι του Μουχτάρ πασά είχαν υπάρξει μέλη της οικογένειας που για δεκαετίες βρισκόταν στο κέντρο της πολιτικής και κοινωνικής ζωής των Ιωαννίνων. Και ο νεαρός Γάλλος καθηγητής που έφθασε στην πόλη δύο δεκαετίες αργότερα είχε την ευκαιρία να τις γνωρίσει προσωπικά.

Ο Blancard συνεχίζει με δύο ακόμη μικρές ιστορίες από τον ίδιο κόσμο. Αναφέρει τον Pachobey, συγγενή ενός σερασκέρη του ίδιου ονόματος, ο οποίος, όπως γράφει, δεν εμπόδισε ποτέ τη σύζυγό του να ανάβει το καντήλι της μπροστά στην εικόνα της Παναγίας, στην οποία εκείνη δεν είχε πάψει να προσεύχεται μέσα στο χαρέμι της.

Αμέσως μετά θυμάται τον Tahir-Abbas, τον φοβερό αρχηγό της αστυνομίας του Αλή πασά. Ο Tahir-Abbas είχε δεχθεί στο σπίτι του μια συγγενή του Μάρκου Μπότσαρη. Όταν εκείνη πήγαινε στην εκκλησία, τη ρωτούσε:

— «Πού πηγαίνεις;»

— «Στην εκκλησία, αφέντη.»

Και τότε της έδινε λίγα νομίσματα:

— «Να, πάρε μερικούς παράδες· θα ανάψεις και για μένα ένα κερί στην Παναγία.»

Ο Blancard προσθέτει ακόμη και τον ίδιο τον Αλή πασά, ο οποίος, όπως γράφει επικαλούμενος εδώ τον Αριστοτέλη Βαλαωρίτη, στις δύσκολες στιγμές του πήγαινε να προσκυνήσει μια θαυματουργή εικόνα της Παναγίας που είχε βρει η Βασιλική στα υπόγεια του σεραγιού και είχε τοποθετήσει σε βωμό μέσα στο χαρέμι της. Εδώ όμως δεν πρόκειται πλέον για προσωπική ανάμνηση του Blancard αλλά για πληροφορία που ο ίδιος αντλεί από άλλη πηγή.

Οι μικρές αυτές ιστορίες δεν αρκούν, φυσικά, για γενικά συμπεράσματα σχετικά με τις σχέσεις χριστιανών και μουσουλμάνων. Είναι όμως χαρακτηριστικές του τρόπου με τον οποίο ο Blancard περιγράφει την κοινωνία που γνώρισε: όχι μόνο μέσα από μεγάλες πολιτικές ή θρησκευτικές διακρίσεις, αλλά και μέσα από σπίτια, οικογένειες και καθημερινές σχέσεις.

Και από αυτές τις οικογενειακές εικόνες περνά σε μια ακόμη παρατήρηση που αφορά τον γάμο.

Ένας μόνο πολύγαμος μπέης στα Γιάννενα;

Μιλώντας για τον γάμο, ο Blancard σημειώνει ότι, παρά τα χαρέμια του Αλή πασά και των γιων του —οι οποίοι, όπως σχολιάζει, κάθε άλλο παρά έδιναν το καλό παράδειγμα— οι Αλβανοί σπάνια έπαιρναν περισσότερες από μία γυναίκες.

Και αμέσως προσθέτει μια εξαιρετικά συγκεκριμένη ανάμνηση από τα Γιάννενα:

«À Janina, de notre temps, il n'y avait qu'un bey qui pratiquât la polygamie.»

— «Στα Γιάννενα, στον καιρό μας, υπήρχε μόνο ένας μπέης που ασκούσε την πολυγαμία.»

Η έκφραση «στον καιρό μας» έχει εδώ ιδιαίτερη σημασία. Ο Blancard δεν παραθέτει έναν γενικό κανόνα για το ισλαμικό οικογενειακό δίκαιο ούτε μιλά θεωρητικά για τα ήθη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ανακαλεί τα Γιάννενα όπως ο ίδιος τα γνώρισε κατά την παραμονή του στην πόλη.

Η μαρτυρία του δεν μας επιτρέπει βέβαια να υπολογίσουμε πόσο συχνή ήταν πράγματι η πολυγαμία στο σύνολο του μουσουλμανικού πληθυσμού των Ιωαννίνων. Ούτε κατονομάζει τον μοναδικό μπέη που είχε κατά νου. Μας δίνει όμως μια πολύ συγκεκριμένη εικόνα της δικής του εμπειρίας: ανάμεσα στους μπέηδες των Ιωαννίνων που γνώριζε, η πολυγαμία παρουσιαζόταν ως εξαίρεση και όχι ως συνηθισμένη οικογενειακή πρακτική.

Και αυτό έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον ακριβώς επειδή προέρχεται από έναν άνθρωπο που δεν γνώριζε αυτή την κοινωνία μόνο από μακριά. Οι Κυρά Νίτσα και Κυρά Λαμπρούχω, ο Pachobey, η γυναίκα του, οι ιστορίες για τον Tahir-Abbas — όλα αυτά είναι μικρές ψηφίδες του κόσμου των Ιωαννίνων που ο Blancard συνάντησε και αργότερα προσπάθησε να ανακαλέσει.

Στο σπίτι του Στέφανου Οικονόμου

Ένα ακόμη όνομα εμφανίζεται σε πολύ διαφορετικές συνθήκες: ο Στέφανος Οικονόμου. Την ημέρα που ο Blancard δέχθηκε την επίθεση των Οθωμανών στρατιωτών —το μεγάλο επεισόδιο που θα εξετάσουμε χωριστά— μας δίνει μια μικρή αλλά χρήσιμη λεπτομέρεια για την καθημερινή του ζωή στα Γιάννενα. Εκείνη την ώρα πήγαινε να γευματίσει στο σπίτι του Έλληνα άρχοντα Στέφανου Οικονόμου.

Στο ίδιο γεύμα επρόκειτο να βρίσκονται και δύο Ιταλοί γιατροί. Ο Blancard όμως δεν έφθασε ποτέ στο σπίτι: καθ' οδόν συνέβη η επίθεση και η σύλληψή του.

Δεν χρειάζεται εδώ να προχωρήσουμε σε όσα ακολούθησαν. Το όνομα του Οικονόμου μας ενδιαφέρει για διαφορετικό λόγο. Έρχεται να προστεθεί στις μικρές αλλά συγκεκριμένες ενδείξεις που μας επιτρέπουν να ανασυνθέσουμε τον κοινωνικό περίγυρο του Blancard στα Γιάννενα: σπίτια αρχόντων στα οποία ήταν καλεσμένος, γιατροί, οικογένειες της πόλης, άνθρωποι της Ζωσιμαίας.

Ένας Γάλλος μέσα στη γιαννιώτικη κοινωνία

Οι παραπάνω ιστορίες δεν μας δίνουν έναν πλήρη κατάλογο των γνωριμιών του Blancard. Μας επιτρέπουν όμως να καταλάβουμε κάτι που εξηγεί καλύτερα και όσα θα συμβούν αργότερα.

Η σχέση του με τους Γιαννιώτες δεν περιοριζόταν στη σχέση καθηγητή και μαθητών. Σύχναζε σε σπίτια αρχόντων, γνώριζε οικογενειακές υποθέσεις, του ζητούσαν να μεσολαβήσει, ήταν καλεσμένος σε γεύματα ανθρώπων της τοπικής κοινωνίας και γνώρισε προσωπικά πρόσωπα που είχαν ζήσει μέσα στον κόσμο της εποχής του Αλή πασά.

Όλα αυτά κάνουν πιο κατανοητή και τη μεταγενέστερη μαρτυρία του Alfred Mézières. Ο Mézières, που γνώρισε προσωπικά τον Blancard στην Αθήνα, θεωρούσε ότι, για να αντιληφθεί κανείς τη θέση που είχε αποκτήσει στον ελληνικό κόσμο, έπρεπε να τον είχε δει ως καθηγητή στα Γιάννενα.

Δεν ήταν απλώς ένας Γάλλος που μιλούσε καλά ελληνικά. Ήταν ένας Γάλλος που είχε ζήσει μέσα σε μια ελληνόφωνη κοινωνία, είχε μπει στα σπίτια της, είχε γνωρίσει τους ανθρώπους της και είχε κερδίσει αρκετή εμπιστοσύνη ώστε κάποτε να του ζητούν ακόμη και να μεσολαβήσει στις υποθέσεις τους.

Ο Blancard και ο οθωμανικός κόσμος των Ιωαννίνων

Η σχέση του Blancard με τα Γιάννενα δεν περιοριζόταν στην ελληνική κοινότητα και στη Ζωσιμαία. Παράλληλα με τη διδασκαλία του, προσπαθούσε να μάθει τουρκικά. Και ο άνθρωπος που του τα δίδασκε δεν ήταν κάποιος λόγιος ή αξιωματούχος, αλλά ένας φτωχός δημόσιος γραφέας του παζαριού, ο Ιμπραήμ.

Ο ίδιος ο Blancard τον θυμάται σχεδόν σαράντα χρόνια αργότερα με μια πολύ συγκεκριμένη εικόνα: «mon professeur de turc, Ibrahim, pauvre écrivain public au bazar» — «ο δάσκαλός μου των τουρκικών, ο Ιμπραήμ, ένας φτωχός δημόσιος γραφέας στο παζάρι». Ο Ιμπραήμ κέρδιζε τη ζωή του συντάσσοντας για τους πελάτες του arzuails, αιτήσεις και άλλα υπομνήματα.

Έχει κάτι πολύ χαρακτηριστικό αυτή η αντιστροφή των ρόλων: το πρωί ίσως ο Γάλλος καθηγητής δίδασκε γαλλικά και λατινικά στους μαθητές της Ζωσιμαίας· όταν όμως ήθελε να μάθει τη γλώσσα του οθωμανικού κόσμου που τον περιέβαλλε, μαθητής γινόταν ο ίδιος, με δάσκαλο έναν ταπεινό γραφέα του γιαννιώτικου παζαριού.

Το σαράι του Αλή Πασά στα Ιωάννινα, 1833. Χαρακτικό σε σχέδιο του J. D. Harding, βασισμένο σε παλαιότερο σχέδιο του C. R. Cockerell. Χάραξη: Thomas Higham.

Από την έκδοση Finden's Landscape & Portrait Illustrations, Λονδίνο, 1833.

Μια ιστορία από το γιαννιώτικο παζάρι

Από τον Ιμπραήμ όμως ο Blancard δεν μάθαινε μόνο τουρκικά. Μέσα από τον φτωχό γραφέα του παζαριού ερχόταν σε επαφή και με έναν άλλο κόσμο: με τις ιστορίες που κυκλοφορούσαν

από στόμα σε στόμα στα Γιάννενα και διατηρούσαν ακόμη ζωντανή τη μνήμη της εποχής του Αλή πασά.

Μία από αυτές ο Blancard αποφάσισε να καταγράψει ολόκληρη. Δεν την παρουσιάζει ως γεγονός που είχε γνωρίσει ο ίδιος. Την είχε ακούσει από τον Ιμπραήμ και αναγνωρίζει ότι έμοιαζε με θρύλο. Επιμένει όμως ότι δεν επρόκειτο για μια αόριστη λαϊκή διήγηση: τα πρόσωπα κατονομάζονταν και, όπως γράφει, η ιστορία ήταν ευρύτατα διαδεδομένη στα Γιάννενα.

Αξίζει να την ακολουθήσουμε, όχι για να αποφασίσουμε αν συνέβη ακριβώς όπως την αφηγούνταν ο Ιμπραήμ, αλλά γιατί μας επιτρέπει να ακούσουμε κάτι πολύ πιο σπάνιο: μια ιστορία που κυκλοφορούσε στην οθωμανική πόλη και που ένας μουσουλμάνος Γιαννιώτης αφηγήθηκε στον Γάλλο μαθητή του.

Κάποτε, λοιπόν, ένας χότζας είχε διδάξει δωρεάν έναν φτωχό νέο. Ο μαθητής εκείνος αργότερα ανέβηκε κοινωνικά και έγινε, κατά τον Blancard, ένας από τους ισχυρότερους και περισσότερο επίφοβους γραμματείς του Αλή Τεπελενλή. Οι τύχες τους όμως αντιστράφηκαν. Ο παλιός μαθητής έγινε πλούσιος, ενώ ο δάσκαλός του έπεσε σε μεγάλη φτώχεια.

Πλησίαζε το Μπαϊράμι και ο χότζας δεν είχε ούτε τα χρήματα για να ντύσει όπως έπρεπε τη μικρή του κόρη. Θυμήθηκε τότε τον παλιό μαθητή του, τον άνθρωπο που κάποτε είχε διδάξει χωρίς αμοιβή, και πήγε να του ζητήσει βοήθεια. Εκείνος όμως αρνήθηκε κατηγορηματικά. Ο γέρος δάσκαλος έφυγε συντετριμμένος.

Στον δρόμο της επιστροφής συνάντησε έναν πλούσιο χριστιανό, τον Ιωάννη Αργύρη, άνθρωπο που, σύμφωνα με την αφήγηση, ήταν ακόμη περισσότερο γνωστός για τη φιλανθρωπία του παρά για την περιουσία του. Και εδώ η παλιά ιστορία συναντά για μια στιγμή τα Γιάννενα που γνώρισε ο ίδιος ο Blancard. Διακόπτει την αφήγηση του Ιμπραήμ για να προσθέσει μια προσωπική λεπτομέρεια: ο Ιωάννης Αργύρης ανήκε στην οικογένεια Αργύρη, «de la famille des Argyris, dont nous avons connu le dernier rejeton» — «από την οικογένεια των Αργύρη, της οποίας γνωρίσαμε τον τελευταίο απόγονο».

Ο Ιωάννης Αργύρης, βλέποντας τον χότζα θλιμμένο, τον ρώτησε τι του συνέβαινε. Εκείνος αρχικά δεν ήθελε να μιλήσει, αλλά, ύστερα από την επιμονή του Αργύρη, του εξήγησε τη δυσκολία του και την άρνηση του παλιού μαθητή του να τον βοηθήσει. Ο Αργύρης τον πήρε αμέσως στο σπίτι του και του έδωσε όσα χρειαζόταν για να ντύσει τη μικρή του κόρη και να γιορτάσει όπως έπρεπε το Μπαϊράμι.

Την ίδια νύχτα, σύμφωνα πάντα με την ιστορία του Ιμπραήμ, ο αχάριστος παλιός μαθητής είδε ένα παράξενο όνειρο. Βρέθηκε σε έναν θαυμάσιο κήπο, γεμάτο νερά και λουλούδια. Στη μέση υπήρχε ένα περιλαμπρο κιόσκι και μέσα του ένα πολυτελές κρεβάτι, προορισμένο για κάποιον εκλεκτό. Τότε άκουσε μια φωνή να του λέει ότι η θέση αυτή ήταν προορισμένη για εκείνον, αλλά τώρα θα την έπαιρνε ο Ιωάννης Αργύρης.

Ο γραμματέας ξύπνησε τρομαγμένος και μέσα στη νύχτα έτρεξε στο σπίτι του Αργύρη. Για έναν χριστιανό των Ιωαννίνων στα χρόνια του Αλή πασά, το να χτυπά τέτοια ώρα την πόρτα του ένας

τόσο ισχυρός αξιωματούχος δεν ήταν καθόλου καθησυχαστικό· ο Blancard σημειώνει ότι η πρώτη αντίδραση του Αργύρη ήταν φόβος.

Ο γραμματέας όμως του εξήγησε το όνειρο και του πρότεινε να του επιστρέψει εκατονταπλάσια όσα είχε δώσει στον χότζα. Ήταν όμως, όπως λέει η ιστορία, πολύ αργά: η καλή πράξη είχε ήδη πιστωθεί στον Αργύρη.

Και τότε έρχεται ίσως η ωραιότερη λεπτομέρεια. Ο Blancard θυμάται τα ίδια τα λόγια του Ιμπραήμ, καθώς του εξηγούσε αφελώς το νόημα της ιστορίας: η καμήλα που θα μεταφέρει τους νεκρούς θα πάρει τους καλούς χριστιανούς από τις εκκλησίες και θα τους μεταφέρει στα τζαμιά, ενώ τους κακούς Τούρκους θα τους πάρει από τα τζαμιά και θα τους μεταφέρει στις εκκλησίες.

Ο Blancard κλείνει την αφήγηση με το δικό του ειρωνικό χαμόγελο, αφήνοντας, όπως γράφει, στον «έντιμο μουσουλμάνο αφηγητή» την ευθύνη γι' αυτή την παράξενη αντίληψη της θείας δικαιοσύνης.

Για εμάς όμως η ιστορία έχει ίσως μεγαλύτερη αξία από εκείνη που της απέδιδε ο ίδιος. Μέσα σε μια μουσουλμανική αφήγηση που κυκλοφορούσε στα Γιάννενα, ο ενάρετος άνθρωπος δεν είναι ο ισχυρός μουσουλμάνος αξιωματούχος αλλά ο χριστιανός Ιωάννης Αργύρης, επειδή εκείνος βοήθησε τον φτωχό χότζα. Και αυτή την ιστορία ένας μουσουλμάνος γραφέας του γιαννιώτικου παζαριού επέλεξε να αφηγηθεί στον Γάλλο μαθητή του.

Η στρατολογία του Ομέρ πασά – και οι «Φράγκοι» που έφταιγαν για όλα

Ο Blancard συνδέει μία ακόμη προσωπική του ανάμνηση με μια συγκεκριμένη στιγμή της πρώτης παραμονής του στα Γιάννενα. «Αργότερα, το 1844–1845, όταν βρισκόμασταν στα Γιάννενα», γράφει, «γνωρίσαμε τον Ομέρ πασά», τον οποίο χαρακτηρίζει Ούγγρο εξωμότη και έναν από τους καλύτερους στρατηγούς που διέθετε τότε η Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ο Ομέρ είχε σταλεί στην περιοχή με αποστολή να αφοπλίσει τους Αλβανούς και να τους υποτάξει στην πειθαρχία ενός τακτικού στρατού.

Στο πλαίσιο αυτής της εκστρατείας, ο Blancard θυμάται μια απόπειρα στρατολόγησης στα Γιάννενα. Η αφήγησή του έχει μάλιστα έναν τόνο σχεδόν σατιρικό.

Οι αρχές κάλεσαν στο σεράι τους νέους που είχαν γεννηθεί μέσα σε ορισμένα συγκεκριμένα χρόνια — μια προσπάθεια, σχολιάζει ο Blancard, να γίνει η στρατολογία κάπως «κατά τον ευρωπαϊκό τρόπο». Στην πρώτη πρόσκληση, όμως, δεν παρουσιάστηκε κανείς.

Και τότε συνέβη κάτι που ο Γάλλος καθηγητής αφηγείται με εμφανή ειρωνεία: σύμφωνα με τον καδή και τον μουφτή, στα συγκεκριμένα εκείνα χρόνια δεν είχαν γίνει γεννήσεις!

Οι αρχές επανήλθαν. Στη δεύτερη πρόσκληση εμφανίστηκαν άνθρωποι, αλλά αυτή τη φορά ήταν γέροντες. Όταν πλέον η οθωμανική διοίκηση αποφάσισε να τελειώνει με αυτό που ο Blancard αποκαλεί ευθέως «κωμωδία» και απείλησε να συλλάβει όλους τους άνδρες που ήταν ικανοί να φέρουν όπλα, παντρεμένους και ανύπαντρους, οι νέοι αναγκάστηκαν τελικά να παρουσιαστούν.

Το πρόβλημα όμως δεν είχε τελειώσει. Υπήρχε ο φόβος ότι οι νεοσύλλεκτοι θα λιποτακτούσαν. Έτσι τους έκλεισαν μέσα στο φρούριο.

Και κάπου εδώ ο Blancard παύει να είναι απλώς ο αφηγητής όσων συνέβαιναν στην πόλη και μπαίνει ο ίδιος μέσα στη σκηνή.

Οι νεοσύλλεκτοι που κρατούνταν στο φρούριο, γράφει, θεωρούσαν ότι για όσα τους συνέβαιναν έφταιγαν οι Franki, οι «Φράγκοι» — έτσι, εξηγεί στους Γάλλους αναγνώστες του, αποκαλούσαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία τους Ευρωπαίους. Και περισσότερο απ' όλους θεωρούσαν υπεύθυνους τους Γάλλους.

Ο Blancard το γράφει με το χαρακτηριστικό του χιούμορ: ως Φράγκοι και κυρίως ως Γάλλοι, «θεωρούμασταν, εννοείται, υπεύθυνοι για καθετί κακό που συνέβαινε» σ' αυτούς τους «στρατιώτες παρά τη θέλησή τους».

Μια μέρα, λοιπόν, ο Blancard περνούσε μαζί με έναν φίλο του κάτω από τα παράθυρα της φυλακής όπου κρατούνταν οι νεοσύλλεκτοι.

Οι νεαροί τούς είδαν και βρήκαν την ευκαιρία να εκδικηθούν τους ανθρώπους που θεωρούσαν υπεύθυνους για τη δυστυχία τους: άρχισαν να τους βρίζουν από τα παράθυρα και έφτυσαν ακόμη και πάνω στα κεφάλια τους.

Είναι μια μικρή σκηνή, αλλά από τις πιο ζωντανές που άφησε ο Blancard από τα Γιάννενα του 1844–1845. Ο καθηγητής της Ζωσιμαίας δεν παρακολουθεί την οθωμανική πόλη από απόσταση. Κυκλοφορεί στους δρόμους της, γνωρίζει μουσουλμάνους, μαθαίνει τη γλώσσα τους και κάποτε εισπράττει ο ίδιος —κυριολεκτικά— την οργή ανθρώπων που τον βλέπουν πρωτίστως ως Γάλλο και Ευρωπαίο.

Και δεν θα ήταν η τελευταία φορά που η ιδιότητά του ως Γάλλου θα αποκτούσε σημασία στους δρόμους των Ιωαννίνων.

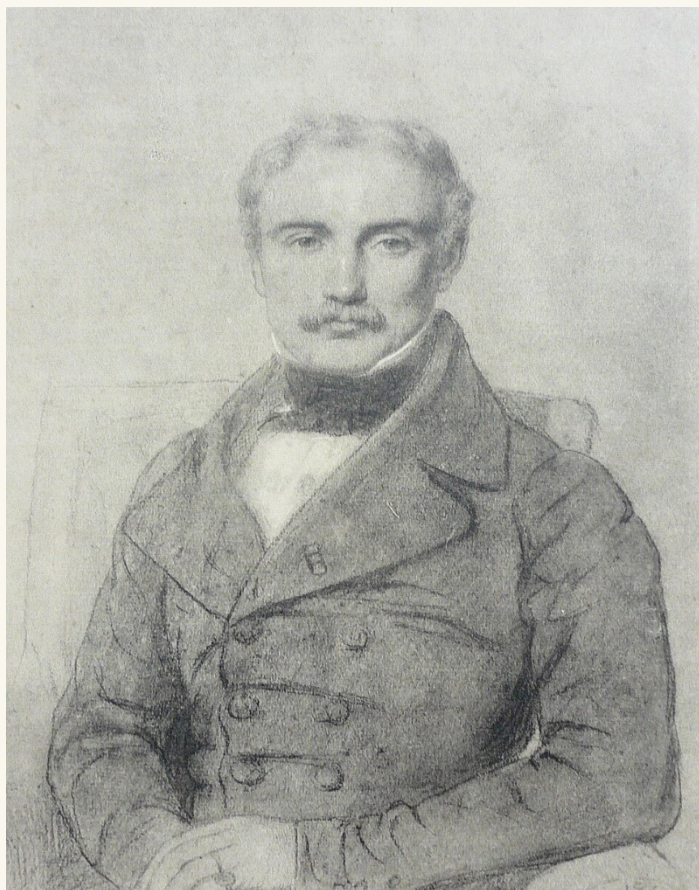
Ο πρόξενος Grasset και η «μάχη του Αούστερλιτς»

Στα πρόσωπα του γαλλικού κόσμου που γνώρισε ο Blancard στα Γιάννενα ξεχωρίζει ο Édouard Grasset. Δεν ήταν ένας διπλωμάτης που είχε φθάσει τυχαία στην Ήπειρο. Φιλέλληνας ήδη από τα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης, είχε βρεθεί στην Ελλάδα κατά την εκστρατεία του Μοριά και αργότερα ακολούθησε προξενική σταδιοδρομία. Στα Γιάννενα υπηρέτησε από το 1839 έως το 1845· επομένως η θητεία του συμπίπτει με την πρώτη περίοδο του Blancard στην πόλη. Τα γαλλικά διπλωματικά αρχεία τον καταγράφουν πράγματι ως agent consulaire à Janina κατά τα χρόνια αυτά.

Οι δύο άνδρες είχαν και έναν έμμεσο κοινό σύνδεσμο με τη Γαλλία: τον ελληνιστή Charles-Benoît Hase. Ο Hase υπήρξε δάσκαλος τόσο του Grasset όσο και του Blancard, ενώ αργότερα ήταν εκείνος που υποστήριξε την τοποθέτηση του Blancard στη νεοσύστατη École française d'Athènes. Δεν γνωρίζουμε αν αυτή η κοινή γνωριμία ήταν εκείνη που τους έφερε αρχικά κοντά στα Γιάννενα. Από τον τρόπο όμως με τον οποίο ο Blancard θυμάται τον Grasset το 1882

φαίνεται ότι η σχέση τους δεν περιοριζόταν στις τυπικές επαφές ενός Γάλλου κατοίκου με τον πρόξενο της χώρας του.

Μία από τις ιστορίες που διηγείται ο Blancard αφορά την άφιξη ενός νέου Οθωμανού διοικητή στα Γιάννενα. Όπως συνηθιζόταν, οι πρόξενοι πήγαν να τον επισκεφθούν για να του ευχηθούν για την ανάληψη των καθηκόντων του.

*Édouard Grasset (1802–1865),
πρόξενος της Γαλλίας στα
Ιωάννινα. Προσωπογραφία του
Luigi Calamatta.*

*Πηγή: Archives diplomatiques,
Ministère de l'Europe et des Affaires
étrangères.*

Την ώρα που ο Grasset βρισκόταν στην επίσημη επίσκεψή του, εμφανίστηκε ένας φτωχός Τούρκος κουρέας. Ο άνθρωπος κρατήθηκε σε απόσταση από τον Γάλλο πρόξενο, από σεβασμό, όπως εξηγεί ο Blancard, προς τον εκπρόσωπο της Γαλλίας.

Ο πασάς όμως τον κάλεσε να πλησιάσει και, δείχνοντάς του τον ίδιο τον Grasset, του είπε περιφρονητικά:

«Celui-là est un tjiaour.»

— «Αυτός εκεί είναι ένας γκιαούρης» — ένας άπιστος.

Η προσβολή στρεφόταν επομένως ευθέως εναντίον του Γάλλου προξένου και μάλιστα διατυπωνόταν κατά την επίσημη επίσκεψή του στον νέο διοικητή της πόλης.

Το περιστατικό δεν έμεινε χωρίς συνέπειες. Ο Blancard γράφει ότι προκλήθηκε μια πολύ δυσάρεστη υπόθεση και ότι τελικά ο πασάς αναγκάστηκε να ζητήσει συγγνώμη. Αυτό που είχε ειπωθεί μπροστά σε έναν φτωχό κουρέα δεν μπορούσε πλέον να αντιμετωπιστεί ως μια απλή

προσωπική αγένεια: ο άνθρωπος που είχε αποκληθεί «γκιαούρης» ήταν ο επίσημος εκπρόσωπος της Γαλλίας στα Γιάννενα.

Για τον Blancard, πάντως, το επεισόδιο είχε και μια άλλη σημασία. Κάτω από τους τύπους των επίσημων επισκέψεων και των σχέσεων με τους Ευρωπαίους προξένους μπορούσαν ακόμη να εμφανίζονται αντιλήψεις πολύ διαφορετικές από εκείνες που απαιτούσε η διπλωματική εθιμοτυπία.

Η «μάχη του Αούστερλιτς»

Η δεύτερη ιστορία είναι ακόμη πιο εντυπωσιακή.

Κάποια ημέρα η οθωμανική αστυνομία συνέλαβε έναν φρουρό του γαλλικού προξενείου. Ο Blancard δεν παίρνει θέση για το αν ο άνθρωπος είχε πράγματι διαπράξει κάποιο αδίκημα — γράφει χαρακτηριστικά ότι συνελήφθη «à tort ou à raison», δικαίως ή αδικώς. Το ζήτημα για τον Grasset ήταν άλλο: σύμφωνα με το καθεστώς που ρύθμιζε τις σχέσεις των προξένων με τις οθωμανικές αρχές, αυτές δεν μπορούσαν, όπως εξηγεί ο Blancard, να συλλάβουν έναν ξένο χωρίς τη συγκατάθεση του προξένου του.

Ο Grasset απαίτησε λοιπόν να του παραδώσουν τον φρουρό. Ο boulouk-bachi, ο αρχηγός της αστυνομίας, αρνήθηκε.

Και ο Grasset εξοργίστηκε.

Δεν αρκέστηκε σε διαμαρτυρία ή σε ανταλλαγή εγγράφων. Πήρε μαζί του τους υπόλοιπους φρουρούς του προξενείου, τους iassatsis, και πήγε ο ίδιος να βρει τον boulouk-bachi.

Ο αρχηγός της αστυνομίας, φαίνεται, είχε αντιληφθεί τι μπορούσε να ακολουθήσει και είχε προλάβει να δώσει εντολή στους άνδρες του να μην κινηθούν, ό,τι κι αν συνέβαινε.

Ο Grasset ανέβηκε επάνω, άρχισε να επιπλήττει τον boulouk-bachi και ύστερα, μπροστά στους ίδιους τους άνδρες του, τον άρπαξε από τα μουστάκια και τον χτύπησε με το μαστίγιό του.

Κανείς δεν αντέδρασε.

Και εδώ ο Blancard αφήνει για λίγο την ιστορία και μας δίνει μια μικρή λεπτομέρεια που λέει πολλά για τη δική του σχέση με τον Grasset:

«Ce jour-là M. Grasset avait gagné sa bataille d'Austerlitz, comme nous le lui disions en plaisant.»

— «Εκείνη την ημέρα ο κ. Grasset είχε κερδίσει τη μάχη του Αούστερλιτς, όπως του λέγαμε αστειευόμενοι.»

Το μικρό «όπως του λέγαμε» αξίζει ιδιαίτερη προσοχή. Ο Blancard δεν μεταφέρει απλώς μια ιστορία που είχε ακούσει για τον Γάλλο πρόξενο. Βρισκόταν στον κύκλο των ανθρώπων που τον συναναστρέφονταν, γνώριζε το επεισόδιο και μπορούσε αργότερα να θυμάται ακόμη και το πείραγμα που του έκαναν γι' αυτό.

Ο ίδιος πάντως, γράφοντας πολλά χρόνια αργότερα, δεν παρουσιάζει την πράξη του Grasset ως έναν ακίνδυνο θρίαμβο. Παρατηρεί ότι εκείνη τη φορά ο πρόξενος κέρδισε τη «μάχη» του· αν όμως ένας από τους οπλισμένους άνδρες του boulouk-bachi, βλέποντας τον αρχηγό του να ταπεινώνεται με αυτόν τον τρόπο, είχε αποφασίσει απλώς να του φυτέψει μια σφαίρα στο κεφάλι, η κατάληξη θα ήταν πολύ διαφορετική.

Οι δύο ιστορίες μάς επιτρέπουν έτσι να δούμε από κοντά όχι μόνο τον χαρακτήρα του Grasset, αλλά και πόσο εύθραυστες μπορούσαν να γίνουν οι σχέσεις ανάμεσα στις οθωμανικές αρχές και στους Ευρωπαίους προξένους στα Γιάννενα. Η επίσημη διπλωματική ιδιότητα και το κύρος του προξένου παρείχαν προστασία και δύναμη· δεν εξαφάνιζαν όμως τις εντάσεις ούτε τον κίνδυνο μιας προσωπικής σύγκρουσης.

Και μέσα σ' αυτό το περιβάλλον κινείται πλέον και ο Blancard.

Ο Sabatier και η έφοδος στη φυλακή

Τον Grasset διαδέχθηκε στα Γιάννενα ο Raymond Sabatier, ένα πρόσωπο που θα παρέμενε συνδεδεμένο με τη ζωή του Blancard και μετά την αναχώρησή του από την πόλη. Ο ίδιος ο Blancard, γράφοντας πολλά χρόνια αργότερα, τον χαρακτηρίζει «un des agents diplomatiques les plus éminents que nous ayons eus en Orient» — «έναν από τους επιφανέστερους διπλωματικούς πράκτορες που είχαμε στην Ανατολή».

Στη διάρκεια της προξενικής θητείας του Sabatier στα Γιάννενα δολοφονήθηκε ένας πλούσιος μουσουλμάνος. Για το έγκλημα κατηγορήθηκαν δύο υπήκοοι του ελληνικού κράτους, οι οποίοι συνελήφθησαν αμέσως και φυλακίστηκαν.

Ήταν ένοχοι; Ήταν αθώοι;

Ο Blancard δεν το γνωρίζει — και ουσιαστικά δεν είναι αυτό που τον ενδιαφέρει. Το γράφει μάλιστα με κάποια πικρή ειρωνεία: αν ήταν ένοχοι ή όχι, οι αρχές «δεν πολυνοιάζονταν». Το πρόβλημα ήταν ότι, σύμφωνα με το καθεστώς προστασίας των ξένων υπηκόων όπως το παρουσιάζει ο ίδιος, οι οθωμανικές αρχές δεν είχαν δικαίωμα να τους συλλάβουν χωρίς τη συγκατάθεση του προξένου τους. Επιπλέον, σημειώνει ότι ένας πρόσφατος νόμος απαγόρευε ρητά τη χρήση βασανιστηρίων για την απόσπαση ομολογίας από κατηγορουμένους.

Ο Έλληνας πρόξενος απαίτησε την παράδοση των δύο κρατουμένων.

Χωρίς αποτέλεσμα.

Και τότε στράφηκε στον Γάλλο συνάδελφό του.

Εδώ ο Blancard προσθέτει μια φράση που ξεπερνά κατά πολύ το συγκεκριμένο επεισόδιο:

«le consul de France, à qui les Grecs [...] s'adressaient ordinairement, dans ce cas, de préférence à tout autre.»

Δηλαδή, σε παρόμοιες περιπτώσεις οι Έλληνες συνήθιζαν, κατά τον Blancard, να απευθύνονται στον Γάλλο πρόξενο κατά προτίμηση από οποιονδήποτε άλλον.

Έτσι ο Sabatier ανέλαβε την υπόθεση.

Αρχικά ακολούθησε τον δρόμο των διαπραγματεύσεων. Οι διαπραγματεύσεις όμως δεν οδηγούσαν πουθενά. Και κάποια στιγμή ο Γάλλος πρόξενος αποφάσισε ότι είχε περιμένει αρκετά. Ανέβηκε στο αλογό του, πήρε μαζί του όλους τους ένοπλους φρουρούς του γαλλικού προξενείου, διέσχισε το παζάρι και ανέβηκε προς την ακρόπολη, όπου βρισκόταν η φυλακή.

Και εκεί δεν διαπραγματεύτηκε άλλο.

Έσπασε τις πόρτες της φυλακής, πήρε τους δύο κρατούμενους και τους οδήγησε μαζί του πίσω στο γαλλικό προξενείο. Εκεί υπήρχε, όπως εξηγεί ο Blancard, προξενική φυλακή, στην οποία οι πρόξενοι μπορούσαν να κρατούν τους υπηκόους που βρίσκονταν υπό τη δικαιοδοσία τους μέχρι να αποφασιστεί η τύχη τους.

Ο Blancard γράφει ότι η πράξη αυτή προκάλεσε τεράστια αναστάτωση σε ολόκληρη την πόλη. Στους μουσουλμάνους, λέει, προκάλεσε πραγματική «επανάσταση». Οι χριστιανοί, αντίθετα, έμειναν κλεισμένοι στα σπίτια τους, παρακολουθώντας με θαυμασμό και περιμένοντας —ίσως, προσθέτει ο ίδιος— μήπως από αυτό το επεισόδιο προέκυπτε ακόμη και η απελευθέρωσή τους.

Η τελευταία αυτή παρατήρηση ανήκει βεβαίως στον Blancard και στη δική του φιλελληνική ανάγνωση των γεγονότων. Δεν μπορούμε από αυτή τη μαρτυρία να γνωρίζουμε τι πραγματικά σκεφτόταν το σύνολο του χριστιανικού πληθυσμού των Ιωαννίνων. Έχει όμως ενδιαφέρον ως ένδειξη του τρόπου με τον οποίο ο ίδιος ο Blancard αντιλαμβανόταν, χρόνια αργότερα, τις σχέσεις ανάμεσα στις κοινότητες της πόλης και τη γαλλική παρουσία.

Ο Blancard προχωρεί ακόμη περισσότερο. Υποστηρίζει ότι ο Sabatier διέθετε πολύ μεγάλη επιρροή στον ελληνικό κόσμο και ότι, αν τους καλούσε, οι «κλέφτες» —οι ένοπλοι δηλαδή που ο Blancard αντιμετωπίζει εδώ ως εν δυνάμει επαναστατικές δυνάμεις— θα σηκώνονταν αμέσως στα όπλα. Και εδώ χρειάζεται η ίδια προσοχή: πρόκειται για την εκτίμηση του Blancard, όχι για κάτι που μπορούμε να θεωρήσουμε αποδεδειγμένο. Η ώρα όμως, γράφει, που τόσο επιθυμούσαν οι χριστιανοί και τόσο φοβούνταν οι Τούρκοι δεν είχε ακόμη έρθει.

Ο Sabatier, στο μεταξύ, κλείστηκε στο προξενείο. Άφησε το πλήθος να το πολιορκεί και περίμενε.

Και τότε η εικόνα αλλάζει σχεδόν κωμικά. Ο πολιτικός διοικητής των Ιωαννίνων και ο διοικητής της φρουράς έφθασαν, κατά τον Blancard, λαχανιασμένοι και με τις παντόφλες τους για να ζητήσουν συγγνώμη από τον Γάλλο πρόξενο. Τα πλήθη διαλύθηκαν, αλλά οι οθωμανικές αρχές συνέχισαν να παρακολουθούν στενά κάθε κίνησή του, περιμένοντας τι θα ακολουθούσε.

Ο Sabatier κατάφερε τελικά να τους ξεφύγει. Φρόντισε κρυφά να ετοιμαστεί μια βάρκα στην όχθη της λίμνης. Επιβιβάστηκε χωρίς να γίνει αντιληπτός και πέρασε απέναντι, προς το χάνι στους πρόποδες της Καστρίτσας. Εκεί τον περίμεναν έτοιμα άλογα. Και από εκεί έφυγε για την Κωνσταντινούπολη.

Ο Blancard κλείνει λακωνικά την ιστορία: η γαλλική κυβέρνηση ζήτησε και πέτυχε «une satisfaction exemplaire» — «παραδειγματική ικανοποίηση» από την οθωμανική πλευρά.

Η αφήγηση είναι πολύτιμη όχι μόνο για τον Sabatier. Μας βοηθά να καταλάβουμε καλύτερα και το περιβάλλον στο οποίο κινήθηκε ο Blancard. Στα Γιάννενα δεν γνώρισε απλώς μερικούς Γάλλους προξένους. Βρέθηκε κοντά σε ένα προξενικό περιβάλλον που μπορούσε να παρεμβαίνει δυναμικά στις σχέσεις ανάμεσα στις οθωμανικές αρχές και στους ξένους υπηκόους και να μετατρέπει μια τοπική σύγκρουση σε υπόθεση που έφθανε έως την Κωνσταντινούπολη και τη γαλλική κυβέρνηση.

Και ο Sabatier δεν είναι άγνωστος στον αναγνώστη της ιστορίας μας. Είναι ο ίδιος Γάλλος διπλωμάτης που συναντήσαμε ήδη στην Αθήνα το 1851, όταν ενθάρρυνε, σύμφωνα με τη μεταγενέστερη βιογραφική μαρτυρία, την επιστροφή του Blancard στη Ζωσιμαία. Η σχέση που τότε φαινόταν απλώς ως ένας κρίκος στο δίκτυο γύρω από τον Blancard αποκτά τώρα το γιαννιώτικο παρελθόν της.

Και μια ιστορία από την Πρέβεζα

Πριν περάσει στη σοβαρότερη προσωπική του περιπέτεια στα Γιάννενα, ο Blancard παρεμβάλλει ακόμη ένα περιστατικό, αυτή τη φορά από την Πρέβεζα. Και το εισάγει με μια χαρακτηριστικά ειρωνική ερώτηση προς το ακροατήριό του:

«Savez-vous, Messieurs, comment un aga albanais paye ses dettes à un tjiaour? Vous allez le voir.»

«Ξέρετε, κύριοι, πώς πληρώνει ένας Αλβανός αγάς τα χρέη του σ' έναν γκιαούρη; Θα το δείτε.»

Πρωταγωνιστής της ιστορίας ήταν ο Ιταλός γιατρός Soldat, υπεύθυνος της Υγειονομικής Υπηρεσίας της Πρέβεζας, τον οποίο ο Blancard γνώριζε. Ο γιατρός είχε κάνει κάποιες οικονομίες και τις είχε εμπιστευθεί σε κάποιον Ali-Alos, τον οποίο πίστευε ότι γνώριζε καλά. Σύντομα όμως κατάλαβε ότι η εμπιστοσύνη του ήταν λανθασμένη.

Και τότε έκανε κάτι που, όπως σχολιάζει ο Blancard, συμβαίνει καμιά φορά: για να μη χάσει όσα του είχε ήδη δανείσει, συνέχισε να του δανείζει χρήματα. Έτσι, στο τέλος, το ποσό είχε φθάσει περίπου τις 30.000 τουρκικές πιάστρες — 7.000 έως 8.000 φράγκα, σύμφωνα με τον υπολογισμό του ίδιου του Blancard.

Ο Ali-Alos είχε στο μεταξύ αντιληφθεί ότι ο γιατρός δεν τον εμπιστευόταν πλέον. Για να αποκοιμίσει τις υποψίες του, άρχισε να του δείχνει τη μεγαλύτερη δυνατή προθυμία. Και όταν θεώρησε ότι είχε καταφέρει να τον καθησυχάσει, αγόρασε μπαρούτι, το τοποθέτησε κάτω από το κρεβάτι του και, αργά τη νύχτα, το πυροδότησε.

Η πρώτη απόπειρα απέτυχε. Κανείς δεν τραυματίστηκε. Και εδώ η αφήγηση του Blancard γίνεται ιδιαίτερα καυστική. Όπως γράφει, επειδή ο Soldat ήταν «γκιαούρης» και ο αγάς μουσουλμάνος, δεν έγινε καν έρευνα. Παρόλο που στους τοίχους του σπιτιού ήταν εμφανές το

ίχνος του μπαρουτιού και ο καιρός ήταν απολύτως καθαρός, αποφασίστηκε ότι επρόκειτο για... «φωτιά από τον ουρανό».

Ο Ali-Alos όμως δεν εγκατέλειψε την προσπάθεια. Αγόρασε μεγαλύτερη ποσότητα μπαρουτιού και, δύο ή τρεις μήνες αργότερα, επανέλαβε το εγχείρημα. Αυτή τη φορά η έκρηξη ήταν τόσο ισχυρή ώστε, κατά τον Blancard, ολόκληρη η Πρέβεζα ξύπνησε από τον κρότο. Ο Soldat εκτινάχθηκε μέχρι την οροφή και έπεσε ξανά στο πάτωμα σώος. Ο Blancard, με τη χαρακτηριστική του ειρωνεία, αναρωτιέται ποια προστατευτική δύναμη άραγε φύλαγε τον γιατρό — προς μεγάλη, όπως γράφει, απογοήτευση του «δολοφόνου και αχάριστου οφειλέτη» του.

Δεν στάθηκαν όλοι το ίδιο τυχεροί. Ένας από τους υπηρέτες γλίτωσε χωρίς τραυματισμό, ένας δεύτερος σκοτώθηκε και η γυναίκα που υπηρετούσε στο σπίτι τραυματίστηκε σοβαρά.

Και όμως, ακόμη και μετά τη δεύτερη έκρηξη, το συμβάν εξακολουθούσε αρχικά να αποδίδεται στη μυστηριώδη «φωτιά από τον ουρανό».

Αυτή τη φορά όμως η υπόθεση δεν μπορούσε να κλείσει τόσο εύκολα. Συγκροτήθηκε μικτή επιτροπή για να τη διερευνήσει, στην οποία, όπως σημειώνει ο Blancard, συμμετείχε ως πρόεδρος ο Άγγλος συνταγματάρχης του πυροβολικού της φρουράς της Κέρκυρας. Ο Ali-Alos συνελήφθη και οδηγήθηκε στις φυλακές των Ιωαννίνων. Εκεί πήγε και ο Soldat, για να παρακολουθήσει την εξέλιξη της δίκης.

Ο Blancard προσθέτει τότε μια λεπτομέρεια που συνδέει την ιστορία με τη δική του παρουσία στην περιοχή. Μερικούς μήνες αργότερα, περνώντας από την Πρέβεζα στον δρόμο της επιστροφής του στη Γαλλία, είδε ο ίδιος το σπίτι του Soldat: ήταν ακόμη μαυρισμένο από το μπαρούτι και γεμάτο ρωγμές. Όταν έφυγε από την περιοχή, περίπου έξι μήνες αργότερα, η υπόθεση δεν είχε ακόμη τελειώσει.

Και ακριβώς εδώ ο Blancard αλλάζει απότομα πρωταγωνιστή. Ύστερα από όσα έχει αφηγηθεί για τους Γάλλους προξένους και τώρα για τον Ιταλό γιατρό της Πρέβεζας, γράφει:

«Je dus aussi à mon tour payer mon tribut.»

«Ήρθε και η δική μου σειρά να πληρώσω το τίμημα.»

Και μάλιστα συνεχίζει: «Όλοι οι Γάλλοι είχαν πληρώσει το δικό τους, μαζί και αυτός ο Ιταλός γιατρός για τον οποίο μιλούσαμε πριν». Μόνο που, όπως προειδοποιεί αμέσως, η δική του περιπέτεια επρόκειτο να αποδειχθεί πολύ σοβαρότερη.

Από εδώ και πέρα, ο άνθρωπος που μέχρι τώρα αφηγούνταν τις περιπέτειες των άλλων γίνεται ο ίδιος πρωταγωνιστής.

Όταν χτύπησαν τον ίδιο τον Blancard

Ύστερα από τις ιστορίες των άλλων, ο Blancard φτάνει επιτέλους στη δική του:

«Je dus aussi à mon tour payer mon tribut.»

«Ήρθε και η δική μου σειρά να πληρώσω το τίμημα.»

Και προειδοποιεί εξαρχής ότι αυτή τη φορά το επεισόδιο δεν επρόκειτο να μείνει μια συνηθισμένη συμπλοκή στους δρόμους των Ιωαννίνων. Κατά τη δική του αφήγηση, η υπόθεση έφθασε, ύστερα από περισσότερους από έξι μήνες διαπραγματεύσεων, μέχρι το τελεσίγραφο της Γαλλίας προς την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Πριν όμως αφηγηθεί τι συνέβη στον ίδιο, εξηγεί την κατάσταση που επικρατούσε τότε στην πόλη.

Η φρουρά των Ιωαννίνων είχε μείνει περισσότερο από έξι μήνες απλήρωτη, επειδή το επαρχιακό ταμείο ήταν άδειο. Η στρατιωτική διοίκηση παρακρατούσε μάλιστα, παρά την απαγόρευση του πολιτικού διοικητή, όσα χρήματα εισέρρεαν στο ταμείο, με το επιχείρημα ότι δεν μπορούσαν να στέλνονται στην Κωνσταντινούπολη ποσά που ήταν απολύτως αναγκαία στα Γιάννενα. Αλλά ούτε αυτά επαρκούσαν.

Οι συνέπειες φαίνονταν καθημερινά στο παζάρι. Οι στρατιώτες, γράφει ο Blancard, αγόραζαν πράγματα και αντί να πληρώνουν έδιναν «χτυπήματα με το πλατύ μέρος του σπαθιού ή με το κοντάκι του τουφεκιού» — όταν, προσθέτει, «τα πράγματα δεν έφθαναν ακόμη μακρύτερα». Ακολουθούσαν συχνά συμπλοκές, στις οποίες οι *gayas*, οι μη μουσουλμάνοι υπήκοοι της Πύλης, βρίσκονταν συνήθως στη δυσμενέστερη θέση.

Διαφορετική δυνατότητα αντίδρασης είχαν οι ξένοι υπήκοοι. Ο Blancard αναφέρει ότι οι πρόξενοι της Ελλάδας και της Αγγλίας ήταν τότε οι μόνοι που είχαν υπηκόους στα Γιάννενα: Έλληνες ο πρώτος και Επτανήσιους ο δεύτερος, αφού τα Ιόνια Νησιά βρίσκονταν ακόμη υπό βρετανική προστασία. Οι διαμαρτυρίες τους προς τις τοπικές οθωμανικές αρχές δεν έφερναν αποτέλεσμα. Η κατάσταση είχε οξυνθεί τόσο ώστε ο Έλληνας πρόξενος απείλησε κάποτε ότι θα συμβούλευε τους υπηκόους του να οπλιστούν.

Η απάντηση που έλαβε, όπως τη μεταφέρει ο Blancard, ήταν χαρακτηριστική:

«Αν εσείς έχετε μαχαίρια, εμείς έχουμε κανόνια.»

«Τα πράγματα βρίσκονταν σ' αυτό το σημείο», γράφει, «όταν συνέβη η υπόθεση στην οποία βρέθηκα αναμεμιγμένος».

Ο Blancard είχε προσκληθεί να γευματίσει μαζί με δύο Ιταλούς γιατρούς στο σπίτι ενός Έλληνα άρχοντα, τον οποίο κατονομάζει Stéphanos Économos. Η ώρα ήταν, όπως διευκρινίζει ο ίδιος, περίπου η έβδομη ώρα της ημέρας «κατά τον τρόπο υπολογισμού των Τούρκων», δηλαδή περίπου μία μετά το μεσημέρι κατά τον ευρωπαϊκό υπολογισμό. Οι καλεσμένοι ξεκίνησαν χωριστά για το σπίτι του οικοδεσπότη.

Όλοι έφθασαν.

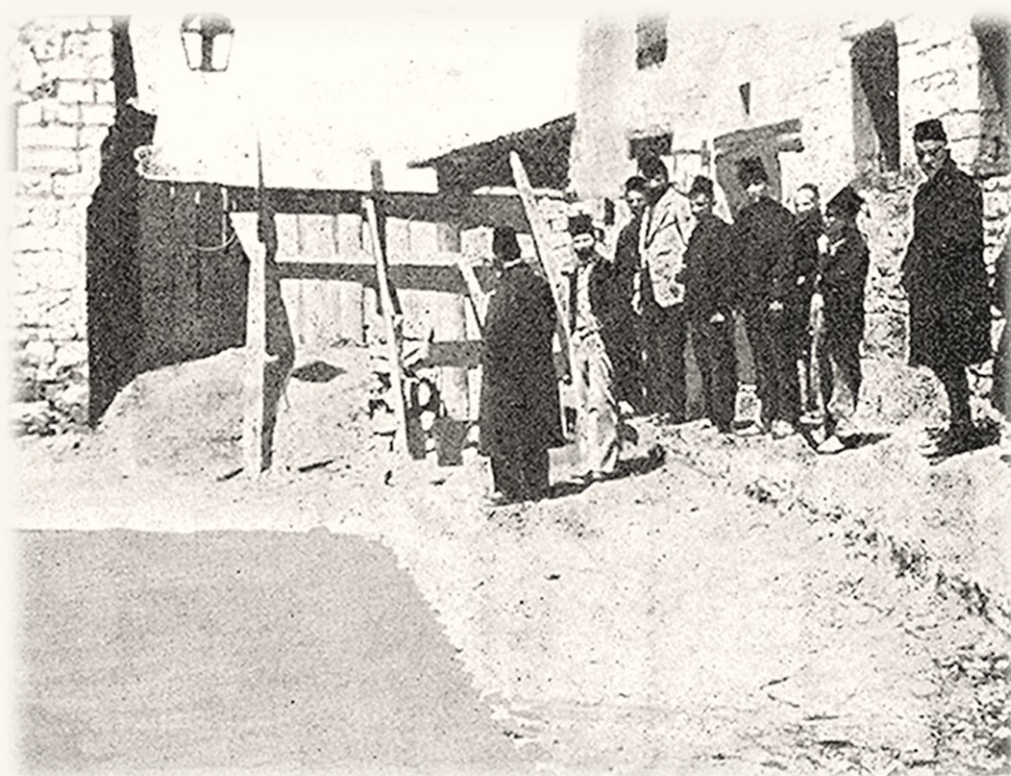
Ο Blancard όχι.

Όταν άρχισε να καθυστερεί, οι υπόλοιποι ανησύχησαν. Η εξήγηση όμως δεν άργησε να φτάσει.

Καθώς ο Blancard περπατούσε στο στενό πεζοδρόμιο κάτω από τα παράθυρα του γιατρού Savas, πατέρα του μετέπειτα Savas Pasha, διασταυρώθηκε με δύο Οθωμανούς στρατιώτες. Ο ίδιος προσδιορίζει ακόμη ακριβέστερα το σημείο: βρισκόταν κάτω από την προεξοχή του σπιτιού όπου κατοικούσε κάποιος M. Saros. Εκεί οι δύο στρατιώτες τού επιτέθηκαν χτυπώντας τον με τα κοντάκια των τουφεκιών τους. Η κυρία Savas, που βρισκόταν εκείνη τη στιγμή στο παράθυρο και είδε τη σκηνή, αισθάνθηκε αδιαθεσία.

Η λεπτομέρεια έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, γιατί ξαναφέρει μπροστά μας την οικογένεια του παλιού μαθητή του Blancard. Λίγο πριν αρχίσει την αφήγηση, άλλωστε, ο ίδιος είχε φροντίσει να θυμίσει ότι ο Savas Pasha ήταν «παλιός μαθητής μου στο γυμνάσιο των Ιωαννίνων».

Ο Blancard προσπάθησε να ξεφύγει. Είδε κόσμο περίπου πενήντα βήματα μακρύτερα, στη γωνία του κτιρίου του Τελωνείου, και έτρεξε προς τα εκεί. Οι δύο στρατιώτες όμως τον καταδίωξαν, τον συνέλαβαν και τον οδήγησαν στο φυλάκιο της ανηφορικής οδού, απέναντι από το τζαμί του Μετζίτ. Εκεί, ύστερα από λίγα λόγια, ο επικεφαλής του φυλακίου πρόσθεσε έναν τρίτο στρατιώτη στη συνοδεία και οι τρεις άρχισαν να τον οδηγούν προς το kichelat, τον στρατώνα.

Η συνοικία του Γαλλικού Προξενείου στα Γιάννενα, οχυρωμένη με οδόφραγμα κατά τον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897. Η φωτογραφία είναι μεταγενέστερη κατά περίπου μισό αιώνα από την παραμονή του Blancard στην πόλη.

Πηγή: Émilie Carlier, Au milieu des massacres, 1903.

Και τότε εμφανίζονται ξανά οι μαθητές του.

Οι μαθητές του Γυμνασίου είχαν πληροφορηθεί τι συνέβαινε και έτρεξαν στα προξενεία. Ο Blancard διασώζει ακόμη και τη λέξη που φώναζαν κάτω από τα παράθυρα των προξένων —και κυρίως του γαλλικού— λέγοντας ότι σκοτώνουν τον:

«διδάσκαλό» τους.

Η ελληνική λέξη διδάσκαλος εμφανίζεται αυτούσια μέσα στο γαλλικό κείμενο.

Εδώ αξίζει πράγματι να αφήσουμε για λίγο στην άκρη τη διπλωματία. Γιατί αυτή είναι ίσως η πιο άμεση εικόνα που μας άφησε ο Blancard για τη σχέση του με τους μαθητές του. Δεν έχουμε πλέον μόνο τις αναμνήσεις του για τους μαθητές από το Ζαγόρι, τους παντρεμένους ή αρραβωνιασμένους νέους και τον Savas Pasha. Σε μια στιγμή πραγματικού κινδύνου, οι μαθητές κινητοποιούνται, τρέχουν από προξενείο σε προξενείο και ζητούν βοήθεια για τον δάσκαλό τους.

Η κινητοποίησή τους είχε άμεσο αποτέλεσμα.

Δύο γιασακτσήδες του γαλλικού προξενείου έφθασαν τρέχοντας. Ήταν μόνο δύο απέναντι στους τρεις στρατιώτες, αλλά ο Blancard τούς χαρακτηρίζει γενναίους. Ο ένας στάθηκε στη μία πλευρά του δρόμου και ο άλλος στην απέναντι —ο Blancard σημειώνει μάλιστα ότι το σημείο εκείνο της οδού έμοιαζε περισσότερο με δρόμο έξω από την πόλη— με το ένα χέρι στα πιστόλια και το άλλο στο γιαταγάνι.

Οι στρατιώτες σταμάτησαν και κατέβασαν τις ξιφολόγχες σε θέση μάχης.

Στη μέση βρισκόταν ο Blancard.

Ο ίδιος διαβεβαιώνει ότι δεν είχε χάσει την ψυχραιμία του. Γνώριζε όμως πόσο επικίνδυνη είχε γίνει η κατάσταση. Αν οι στρατιώτες κινούνταν, γράφει, «θα σκοτώνονταν χωρίς καμία αμφιβολία».

Και αμέσως προσθέτει: «Mais après...» — «Αλλά μετά...»

Γιατί ο διοικητής της φρουράς ήταν, κατά την περιγραφή του, ένας «γενίτσαρος της παλιάς σχολής», βίαιος και απρόβλεπτος, άνθρωπος που, όπως πίστευαν, ήταν ικανός ακόμη και να κάνει τα Γιάννενα στάχτη.

Τελικά έφθασε ο ίδιος ο Γάλλος πρόξενος. Ο Blancard θυμόταν ακόμη, σχεδόν σαράντα χρόνια αργότερα, την τουρκική βρισιά που εκείνος ξεστόμισε — «Ana sana Sictir!», την οποία εξηγεί απλώς ως πολύ συνηθισμένη τουρκική βρισιά. Ο πρόξενος παραμέρισε τις ξιφολόγχες και απελευθέρωσε τον Blancard επιτόπου.

Ο Blancard τον ακολούθησε. Οι τρεις στρατιώτες συνέχισαν προς τον στρατώνα και εξαφανίστηκαν.

«Τι θα είχε συμβεί αν με είχαν οδηγήσει εκεί;» αναρωτιέται.

Και απαντά:

«Όλες οι υποθέσεις, ακόμη και οι σοβαρότερες, είναι δυνατές.»

Για το γιατί όμως είχε δεχθεί την επίθεση είναι πολύ λιγότερο βέβαιος:

«Et d'où venait cette agression? À quel propos? Je l'ignore absolument.»

«Και από πού προερχόταν αυτή η επίθεση; Για ποιο λόγο; Το αγνώω απολύτως.»

Όσα προσθέτει στη συνέχεια —ότι ίσως οι στρατιώτες έβλεπαν στο πρόσωπό του έναν «απόστολο» ενός πολιτισμού αντίθετου προς τα ήθη τους ή, απλούστερα, έναν tjiaour, έναν «άπιστο χριστιανό»— αποτελούν τη δική του μεταγενέστερη ερμηνεία και συνοδεύονται από τις έντονες αντιοθωμανικές γενικεύσεις που χαρακτηρίζουν αρκετά σημεία του βιβλίου του. Δεν μπορούμε επομένως να τις χρησιμοποιήσουμε ως απόδειξη για το κίνητρο της επίθεσης.

Το γεγονός της επίθεσης το αφηγείται ο ίδιος. Το γιατί συνέβη, ο ίδιος δηλώνει ότι το αγνοούσε.

Από ένα επεισόδιο στον δρόμο σε διπλωματική κρίση

Ο Blancard είχε απελευθερωθεί. Η υπόθεση όμως μόλις άρχιζε.

Οι συνδαιτυμόνες που τον περίμεναν στο σπίτι του Stéphanos Économos είχαν στο μεταξύ μάθει τι είχε συμβεί και έτρεξαν στο γαλλικό προξενείο. Ο πρόξενος όμως είχε ήδη φύγει. Κατευθυνόταν προς το σεράι, για να ζητήσει εξηγήσεις από τον επικεφαλής της επαρχιακής διοίκησης.

Και εκεί σημειώθηκε ένα δεύτερο επεισόδιο, το οποίο φαίνεται ότι επιβάρυνε ακόμη περισσότερο την κατάσταση. Στην είσοδο της ακρόπολης, γράφει ο Blancard, το φυλάκιο που φρουρούσε την πύλη φέρεται να έστρεψε τις ξιφολόγχες του εναντίον του ίδιου του Γάλλου προξένου.

Εδώ ο Blancard χρησιμοποιεί το «dit-on» — «όπως λεγόταν». Επομένως δεν παρουσιάζει το περιστατικό ως κάτι που είδε ο ίδιος και αυτή η μικρή επιφύλαξη πρέπει να διατηρηθεί. Σημειώνει όμως ότι η πληροφορία αυτή επιδείνωσε σημαντικά την κατάσταση.

Παρά την ένταση, η πρώτη συνάντηση με τον πολιτικό διοικητή φαίνεται ότι άφηνε ακόμη περιθώριο για γρήγορη διευθέτηση. Ο διοικητής αναγνώρισε, σύμφωνα με τον Blancard, ότι οι στρατιώτες είχαν άδικο και προσφέρθηκε να δώσει «πλήρη ικανοποίηση».

Ο ίδιος ο Blancard πιστεύει ότι, αν είχε ακολουθηθεί αυτή η γραμμή, η υπόθεση θα είχε τελειώσει πολύ γρήγορα. Θα αρκούσε, όπως γράφει, μια πραγματική διάθεση να τιμωρούνται οι στρατιώτες όταν προκαλούσαν νέες ταραχές.

Δεν συνέβη όμως αυτό.

Στο σημείο αυτό εμφανίζεται ένα ακόμη πρόσωπο, ο στρατιωτικός διοικητής των Ιωαννίνων. Ο Blancard τον παρουσιάζει ως άνθρωπο με πολύ μεγάλη επιρροή πάνω στον πολιτικό διοικητή, ο οποίος ήταν παλιός συμπολεμιστής του και, κατά την αφήγησή του, δεν έκανε τίποτε χωρίς εκείνον.

Και εδώ ο Blancard προσθέτει μια λεπτομέρεια που έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τις εσωτερικές ισορροπίες της πόλης. Όσο πολιτικός διοικητής ήταν ο Ismaïl Pasha, Αλβανός και εγγονός του Αλή Τεπελενλή, ο στρατιωτικός διοικητής, όπως γράφει, «δεν κουνιόταν». Όταν όμως πληροφορήθηκε την απομάκρυνση του Ismaïl —για την οποία μάλιστα καυχιόταν ότι είχε συμβάλει σημαντικά— και κυρίως τον διορισμό του διαδόχου του, θεώρησε ότι ήταν πλέον κύριος της κατάστασης και άρχισε να ενεργεί ελεύθερα.

Έτσι, όσα οι πρόξενοι κατάφεραν με κόπο να συμφωνήσουν με τον νέο πολιτικό διοικητή, ο στρατιωτικός διοικητής, κατά τον Blancard, τα ανέτρεπε μόλις εκείνοι έφευγαν.

Η σύγκρουση είχε πλέον πάψει να αφορά μόνο τον ξυλοδαρμό ενός Γάλλου καθηγητή.

Μετά και το περιστατικό στην πύλη της ακρόπολης, όλοι οι πρόξενοι των Ιωαννίνων πήραν το μέρος του Γάλλου συναδέλφου τους. Ο Blancard επιμένει μάλιστα σε μια χαρακτηριστική λεπτομέρεια: μαζί τους συντάχθηκε ακόμη και ο Αυστριακός πρόξενος, παρόλο που δεν είχε δικούς του υπηκόους στην πόλη των οποίων τα συμφέροντα να υπερασπιστεί.

Γιάννενα, 1897. Το οδόφραγμα του Ρωσικού Προξενείου. Ανάμεσα στους δύο Αλβανούς καβάσηδες διακρίνεται ο γιος του Ρώσου προξένου.

Πηγή: Émilie Carlier, Au milieu des massacres, 1903.

Για τις επόμενες δεκαπέντε ημέρες ή τρεις εβδομάδες, όπως υπολογίζει ο Blancard, τα Γιάννενα βρίσκονταν σε αναστάτωση. Οι πρόξενοι και το προσωπικό των προξενείων πηγαينوέρχονταν συνεχώς από τις κατοικίες τους στο σεράι και από το σεράι πίσω στα προξενεία.

Η εικόνα που δίνει είναι σχεδόν εικόνα μιας πόλης που παρακολουθεί μια διπλωματική σύγκρουση να εκτυλίσσεται στους δρόμους της.

Οι διαπραγματεύσεις απέτυχαν.

Και τότε οι πρόξενοι προχώρησαν σε μια κίνηση με πολύ μεγαλύτερο βάρος: υπέστειλαν τις σημαίες των προξενείων τους και διέκοψαν τις σχέσεις τους με τις τοπικές οθωμανικές αρχές.

Ο Blancard το διατυπώνει λιτά:

«L'affaire regardait maintenant Constantinople.»

«Η υπόθεση αφορούσε πλέον την Κωνσταντινούπολη.»

Οι γνωριμίες του Blancard φτάνουν μέχρι την Κωνσταντινούπολη

Και εδώ η αφήγηση γίνεται ακόμη πιο ενδιαφέρουσα για τη δική μας ιστορία, γιατί εμφανίζονται πρόσωπα που δείχνουν ότι ο Blancard δεν ήταν ένας εντελώς άγνωστος Γάλλος καθηγητής που περίμενε απλώς από το προξενείο να τον προστατεύσει.

Κατονομάζει πρώτα τον Édouard Thouvenel, τότε επικεφαλής της πολιτικής διεύθυνσης του γαλλικού Υπουργείου Εξωτερικών, και προσθέτει μια μικρή αλλά καθόλου ασήμαντη φράση:

«et nous connaissait, le consul et moi».

Δηλαδή, ο Thouvenel «γνώριζε και τους δυο μας, τον πρόξενο κι εμένα».

Και αμέσως μετά επιστρέφει ένα πρόσωπο που έχουμε ήδη συναντήσει: ο Raymond Sabatier.

Ο Blancard γράφει ότι και ο Sabatier «μας γνώριζε» και θυμίζει μάλιστα στους ακροατές του όσα είχε ήδη αφηγηθεί για τη δική του παλαιότερη σύγκρουση με τις οθωμανικές αρχές των Ιωαννίνων. Ο Sabatier διορίστηκε τώρα chargé d'affaires στην Υψηλή Πύλη, με αποστολή, όπως το διατυπώνει ο Blancard, να επιτύχει την «κατάλληλη επανόρθωση».

Εδώ κλείνει ένας πολύ ενδιαφέρων κύκλος. Ο Sabatier, τον οποίο είδαμε προηγουμένως ως Γάλλο πρόξενο στα Γιάννενα και αργότερα ως πρόσωπο που συνδέεται με τη δεύτερη επιστροφή του Blancard στη Ζωσιμαία, εμφανίζεται τώρα ξανά μέσα στην ίδια την προσωπική υπόθεση του παλιού του γνωστού.

Ο Blancard προσθέτει ότι όχι μόνο η Γαλλία αλλά όλες οι πρεσβείες και όλα τα προξενεία βρίσκονταν με το μέρος τους.

Οι έρευνες στα Γιάννενα και το τελεσίγραφο

Η υπόθεση όμως εξακολουθούσε να παρατείνεται.

Η Υψηλή Πύλη έστειλε μάλιστα ερευνητές στα Γιάννενα. Και εδώ χρειάζεται πάλι να κρατήσουμε καθαρά ότι μεταφέρουμε την καταγγελία του Blancard: ισχυρίζεται ότι οι ερευνητές εξανάγκαζαν, με απειλές ή άλλα «ένοχα μέσα», ακόμη και χριστιανούς να υπογράφουν ό,τι

εκείνοι ήθελαν. Δεν έχουμε μέσα στο συγκεκριμένο κείμενο άλλη ανεξάρτητη μαρτυρία που να μας επιτρέπει να ελέγξουμε αυτή την κατηγορία.

Οι διαπραγματεύσεις συνεχίστηκαν για περισσότερο από έξι μήνες χωρίς αποτέλεσμα.

Τότε η Γαλλία έθεσε τελεσίγραφο στην Υψηλή Πύλη.

Και εδώ μπορούμε να επαναφέρουμε μια λεπτομέρεια που ο Blancard είχε ήδη αποκαλύψει πριν αρχίσει την ιστορία του: αν η Οθωμανική Αυτοκρατορία αρνούνταν να συμμορφωθεί, μια γαλλική μοίρα θα κατευθυνόταν προς την Κωνσταντινούπολη και μια δεύτερη προς την Πρέβεζα. Κατά τον Blancard, η Πύλη υποχώρησε όταν κατάλαβε ότι η γαλλική απειλή ήταν πραγματική.

Οι όροι της αποκατάστασης ήταν συγκεκριμένοι.

Οι δύο πασάδες απομακρύνθηκαν από τις θέσεις τους. Ο Blancard σημειώνει ότι οι πρόξενοι είχαν εκφράσει επιφυλάξεις ως προς την απομάκρυνση του πολιτικού διοικητή — μια λεπτομέρεια σημαντική, γιατί συμφωνεί με όσα είχε γράψει προηγουμένως: ο πολιτικός διοικητής ήταν αρχικά διατεθειμένος να αναγνωρίσει το άδικο και να δώσει ικανοποίηση.

Η φρουρά των Ιωαννίνων αντικαταστάθηκε.

Και τέλος, όταν οι προξενικές σημαίες υψώθηκαν ξανά, καθεμία χαιρετίστηκε με είκοσι έναν κανονιοβολισμούς.

Ο Blancard κλείνει αυτή τη μακρά υπόθεση με τέσσερις μόνο λέξεις:

«et justice me fut rendue.»

«Και μου αποδόθηκε δικαιοσύνη.»

Μια τελευταία εκκρεμότητα: η ελληνική σημαία

Αλλά ούτε τότε είχε τελειώσει εντελώς η ιστορία.

Ο Blancard θεωρεί ότι η Ελλάδα είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την έκβαση της υπόθεσης, λόγω του μεγάλου χριστιανικού πληθυσμού των περιοχών αυτών. Και καταγγέλλει ότι, ενώ οι άλλες προξενικές σημαίες αποκαταστάθηκαν με τις προβλεπόμενες τιμές, η Πύλη αρνήθηκε να χαιρετίσει την ελληνική σημαία.

Έτσι, σύμφωνα με την αφήγησή του, η ελληνική σημαία παρέμεινε κατεβασμένη για αρκετούς ακόμη μήνες. Μόνο αργότερα η οθωμανική κυβέρνηση υποχώρησε και της αποδόθηκαν οι ίδιες τιμές που είχαν ήδη συμφωνηθεί.

Μια παράξενη υπόθεση το 1853

Μια πολύ διαφορετική εικόνα του Blancard μάς δίνει ένα παράξενο περιστατικό του 1853, το οποίο δεν γνωρίζουμε από τις δικές του μεταγενέστερες αναμνήσεις. Την υπόθεση καταγράφει η Ιοκάστη Παναγιωτίδου, παραπέμποντας σε έγγραφο του Αρχείου του Υπουργείου Εξωτερικών

με ημερομηνία 30 Ιανουαρίου 1853. Επομένως, όσα γνωρίζουμε προς το παρόν για το επεισόδιο προέρχονται από τη δική της δημοσίευση.

Σύμφωνα με την Παναγιωτίδου, ο διευθυντής της Ζωσιμαίας Αναστάσιος Σακελλάριος ζήτησε από τρεις Γιαννιώτες γιατρούς —τον Δημήτριο Ζιτσαίο, τον Φίλιππο Α. Σακελλάριο και τον Κωνσταντίνο Δ. Σταυρίδη— να εξετάσουν τη διανοητική κατάσταση του Γάλλου καθηγητή. Είχαν, όπως αναφέρεται, κυκλοφορήσει φήμες που τον παρουσίαζαν ως «φρενοβλαβή».

Αναστάσιος Σακελλάριος (1799–1865), σχολάρχης της Ζωσιμαίας Σχολής. Φωτογραφία γύρω στο 1860.

Φωτογραφικό αρχείο Νικ. Γ. Σακελλαρίου.

Οι τρεις γιατροί δεν επιβεβαίωσαν τις φήμες. Σύμφωνα πάντα με την ίδια πηγή, η γνωμάτευσή τους ήταν αρνητική και το αποτέλεσμα γνωστοποιήθηκε τόσο στον Blancard όσο και στον Γάλλο πρόξενο Bertrand.

Αντί όμως η υπόθεση να κλείσει εκεί, πήρε μια απροσδόκητη τροπή. Η Παναγιωτίδου αναφέρει ότι ο Bertrand αντέδρασε έντονα και προχώρησε σε επίσημη διαμαρτυρία. Ακολούθησε μάλιστα νυχτερινή εισβολή των γιασακτζήδων του γαλλικού προξενείου στο σπίτι του Φιλίππου Σακελλαρίου. Λίγο αργότερα εμφανίστηκαν δύο άγνωστοι Ιταλοί γιατροί, οι οποίοι συνόδευαν τον Blancard για μερικές ημέρες και στη συνέχεια αναχώρησαν.

Η εξέλιξη προκάλεσε με τη σειρά της την αντίδραση των τριών Γιαννιωτών γιατρών. Θεωρώντας ότι είχε θιγεί η επιστημονική τους υπόληψη, απευθύνθηκαν στους προξένους της Ελλάδας και της Αγγλίας, Σ. Ρωσσέτο και Δ. Δαμασκηνό, ζητώντας να προστατευθεί με τις κατάλληλες ενέργειες η «επιστημονική τους τιμή».

Η υπόθεση αφήνει περισσότερα ερωτήματα από όσα απαντά. Ποιος διέδωσε τις φήμες για τον Blancard και με ποια αφορμή; Γιατί ο Αναστάσιος Σακελλάριος θεώρησε απαραίτητη την ιατρική εξέτασή του; Και γιατί ο Bertrand αντέδρασε τόσο έντονα, αφού, σύμφωνα με την Παναγιωτίδου, η γνωμάτευση των τριών γιατρών δεν επιβεβαίωσε τις φήμες; Ποιοι ήταν οι δύο Ιταλοί γιατροί και για ποιον ακριβώς λόγο συνόδευσαν τον Blancard;

Με τα στοιχεία που έχουμε σήμερα δεν μπορούμε να απαντήσουμε σε αυτά τα ερωτήματα. Και χρειάζεται εδώ μια πρόσθετη επιφύλαξη: μέχρι να εντοπιστεί και να διαβαστεί το ίδιο το έγγραφο του 1853, γνωρίζουμε το περιστατικό μέσα από τη δημοσίευση της Παναγιωτίδου και δεν μπορούμε να ελέγξουμε αν το πρωτογενές τεκμήριο περιέχει περισσότερες λεπτομέρειες ή διαφορετικές αποχρώσεις.

Ένα μόνο μπορούμε να πούμε με ασφάλεια από όσα εκείνη δημοσιεύει: η ιατρική εξέταση δεν επιβεβαίωσε τις φήμες περί «φρενοβλάβειας». Αυτό που τεκμηριώνεται στη δημοσίευσή της είναι η ύπαρξη των φημών, η εξέταση του Blancard και η σοβαρή διαμάχη που ακολούθησε.

Γιάννενα, 1897. Η είσοδος στο Γαλλικό προξενείο.

Πηγή: Émilie Carlier, *Au milieu des massacres*, 1903.

Ο Méhémet: μια παλιά γνωριμία από το γαλλικό προξενείο

Οι σχέσεις που δημιούργησε ο Blancard στα Γιάννενα δεν έμειναν όλες πίσω του όταν έφυγε από την πόλη. Μερικές εμφανίζονται ξανά αργότερα στην Αθήνα, σε εντελώς διαφορετικές συνθήκες.

Ο ίδιος το θυμάται μέσα σε μια σειρά επεισοδίων που, όπως εξηγεί, τα παραθέτει για να φωτίσει τις σχέσεις ανάμεσα σε Αλβανούς και Έλληνες, αλλά ακόμη και ανάμεσα σε χριστιανούς και μουσουλμάνους. Μία από αυτές τις ιστορίες ήταν και η περίπτωση του Méhémet.

Όταν ο Blancard υπηρετούσε πλέον ως γραμματέας της École française d'Athènes, κάποιος ήρθε μια μέρα να του πει, «προς μεγάλη του έκπληξη», ότι ένας Τούρκος που βρισκόταν στη φυλακή τον παρακαλούσε επίμονα να πάει να τον δει.

Ο Blancard πήγε.

Και εκεί αναγνώρισε έναν παλιό γνώριμο από τα Γιάννενα.

Ήταν ο Méhémet, πρώην iassatsi, δηλαδή φρουρός του γαλλικού προξενείου των Ιωαννίνων. Ο Blancard προσθέτει αμέσως μια χαρακτηριστική λεπτομέρεια: από το προξενείο τον είχαν διώξει αρκετές φορές — και κάθε φορά τον ξαναπροσλάμβαναν.

Πώς είχε βρεθεί τώρα ο παλιός γιασακτσής των Ιωαννίνων σε αθηναϊκή φυλακή;

Ο Blancard συνδέει την ιστορία με μία από τις εξεγέρσεις του papas Costas, του παπά Κώστα, ο οποίος, όπως γράφει κάπως ειρωνικά, ύψωνε «για πέμπτη ή έκτη φορά» τη σημαία της εξέγερσης στην Ελλάδα. Πίσω από το όνομα αυτό πρέπει κατά πάσα πιθανότητα να βρίσκεται ο Παπακώστας Τζαμάλας, παλιός αγωνιστής του 1821 και ένας από τους οπλαρχηγούς των αντικυβερνητικών κινημάτων της οθωνικής περιόδου. Η ταύτιση ενισχύεται από γαλλόγλωσσες πηγές του 1848, όπου ο Τζαμάλας εμφανίζεται ως Papacosta. Η επανειλημμένη συμμετοχή του σε εξεγέρσεις εξηγεί και την ειρωνική παρατήρηση του Blancard για «πέμπτη ή έκτη φορά».

Ο Méhémet είχε σπεύσει να περάσει τα σύνορα, να καταταγεί ανάμεσα στους εξεγερμένους και να έρθει, όπως φέρεται να είπε ο ίδιος, «να επιβάλει τον νόμο».

Η αντίφαση δεν διέφυγε από τον Blancard. Ένας μουσουλμάνος Οθωμανός, ξένος προς το ελληνικό κράτος και, κατά τον ίδιο, «άνθρωπος της αταξίας», είχε περάσει τα σύνορα για να συμμετάσχει σε εξέγερση και να «επιβάλει τον νόμο» σε μια χριστιανική χώρα που δεν ήταν η δική του.

«Vous devinez comment j'accueillis ses explications.»

«Μπορείτε να φανταστείτε πώς δέχθηκα τις εξηγήσεις του», σχολιάζει ο Blancard.

Κι όμως, δεν τον εγκατέλειψε.

Μίλησε για την υπόθεση στον Raymond Sabatier, ο οποίος τότε υπηρετούσε ως γραμματέας της γαλλικής πρεσβείας στην Αθήνα και είχε προηγουμένως διατελέσει πρόξενος στα Γιάννενα. Οι δύο άνδρες κατάφεραν τελικά, όπως γράφει ο Blancard, «να βγάλουν αυτόν τον άνθρωπο από τη φυλακή».

Ο Blancard συνοδεύει μάλιστα την αναφορά στον Sabatier με μια υποσημείωση που δείχνει πόσο υψηλή γνώμη εξακολουθούσε να έχει γι' αυτόν: τον χαρακτηρίζει «έναν από τους

λαμπρότερους διπλωματικούς μας πράκτορες στην Ανατολή» και σημειώνει ότι είχε πεθάνει τον Ιανουάριο του 1879.

Θα περίμενε κανείς ότι η ιστορία του Méhémet θα τελείωνε με την αποφυλάκισή του.

Δεν τελείωσε.

Ο Méhémet ήταν πλέον ελεύθερος, αλλά είχε ένα ακόμη πρόβλημα: πώς θα ζούσε; Οι αρχές, παραπονέθηκε, του είχαν πάρει το *gagne-pain* του — το «μέσο με το οποίο κέρδιζε το ψωμί του».

Και ποιο ήταν αυτό;

Το σπαθί του, τα πιστόλια του και το τουφέκι του.

Τα χρειαζόταν, εξηγεί ο Blancard με εμφανή ειρωνεία, για να επιστρέψει στα βουνά και να συνεχίσει:

«l'honorable métier de brigand» —

το «έντιμο επάγγελμα του ληστή».

Και εδώ η ιστορία γίνεται ακόμη πιο παράξενη.

Ο Blancard και όσοι μεσολάβησαν μαζί του κατάφεραν να του επιστραφούν και τα όπλα.

Σχεδόν σαράντα χρόνια αργότερα, ο ίδιος το θυμάται με αυτοσαρκασμό:

«Nous eûmes la faiblesse de lui faire rendre ses armes.»

«Είχαμε την αδυναμία να φροντίσουμε να του επιστραφούν τα όπλα.»

Και συνεχίζει:

«Nous nous confessons volontiers d'avoir commis cette faute; espérons qu'elle nous sera pardonnée.»

«Ομολογούμε πρόθυμα ότι διαπράξαμε αυτό το σφάλμα· ας ελπίσουμε ότι θα μας συγχωρεθεί.»

Ο Blancard δεν σταματά όμως εκεί. Προσθέτει αμέσως μια μικρή δικαιολογία για την πράξη τους: στην Ελλάδα εκείνης της εποχής, γράφει, τέτοια πράγματα δεν είχαν τις ίδιες συνέπειες που θα μπορούσαν να έχουν «σήμερα ή σε μια άλλη χώρα».

Πίσω όμως από το χιούμορ της αφήγησης υπάρχει κάτι που αφορά άμεσα τη σχέση του Blancard με τα Γιάννενα.

Όταν ο Méhémet βρέθηκε στη φυλακή της Αθήνας, δεν ζήτησε απλώς έναν Γάλλο ούτε, όσο τουλάχιστον μας λέει ο Blancard, απευθύνθηκε απευθείας στον πρώην πρόξενό του. Ζήτησε συγκεκριμένα τον Blancard, τον άνθρωπο που γνώριζε από τα Γιάννενα. Και ο Blancard, με τη σειρά του, ήξερε σε ποιον μπορούσε να απευθυνθεί: στον Sabatier, έναν ακόμη άνθρωπο του παλιού γιαννιώτικου κύκλου.

Έτσι, χρόνια μετά την αναχώρησή τους από την πόλη, τρεις άνθρωποι που είχαν γνωριστεί μέσα στον κόσμο του γαλλικού προξενείου και της Ζωσιμαίας στα Γιάννενα ξαναβρίσκονται, με εντελώς διαφορετικούς πλέον ρόλους, στην Αθήνα: ο παλιός γιασακτσής, ο πρώην πρόξενος και ο πρώην καθηγητής.

Και ίσως αυτή να είναι η ουσιαστικότερη πληροφορία της παράξενης ιστορίας του Méhémet: οι σχέσεις που είχαν δημιουργηθεί στα Γιάννενα δεν διαλύθηκαν όταν τα πρόσωπα έφυγαν από την πόλη. Μπορούσαν, χρόνια αργότερα και εκατοντάδες χιλιόμετρα μακριά, να ενεργοποιηθούν ξανά.

Ο Mahmoud-bey, ο «πρίγκιπας της Αυλώνας»

Λίγο μετά την ιστορία του Méhémet, ο Blancard θυμάται ένα ακόμη επεισόδιο από τα χρόνια της Αθήνας. «Τα πράγματα ήταν τότε πολύ μπερδεμένα», γράφει. Τη Γαλλία εκπροσωπούσε ως επιτετραμμένος ο βαρόνος Saillard, με τον οποίο ο Blancard είχε συχνή επαφή: «nous nous voyions souvent» — «βλεπόμασταν συχνά».

Ένα πρωί εμφανίστηκε στο σπίτι του ένας Αλβανός μπέης. Δεν ήταν άγνωστος στον γαλλικό κόσμο των Ιωαννίνων. Ο Blancard γράφει ότι σύχναζε πολύ στο γαλλικό προξενείο της πόλης και ότι γινόταν ευχαρίστως δεκτός ακόμη και στη γαλλική πρεσβεία της Κωνσταντινούπολης.

Ονομαζόταν Mahmoud-bey.

Ο Blancard τον περιγράφει ως όμορφο άνδρα, όχι χωρίς πνεύμα, από μία από τις καλύτερες οικογένειες της Αλβανίας. Τον παρουσιάζει μάλιστα ως τελευταίο απευθείας απόγονο του περίφημου Sinan Pasha, αν και δεν παραλείπει να προσθέσει, με τη γνωστή του ειρωνεία, ότι επρόκειτο για έναν «αρκετά εκφυλισμένο» απόγονο.

«Nous l'appelions le prince d'Avlone, et il l'était réellement.»

«Τον αποκαλούσαμε πρίγκιπα της Αυλώνας — και ήταν πράγματι.»

Ο Mahmoud-bey βρισκόταν μόλις λίγες ημέρες στην Αθήνα, αλλά είχε ήδη συναντήσει αρκετούς από τους παλιούς αρχηγούς των παλικαριών, φίλους του πατέρα του, και έκανε συχνά μαζί τους έφιππους περιπάτους. Σύμφωνα με τον Blancard, είχε γίνει δεκτός ακόμη και από τη βασίλισσα Αμαλία στο αγρόκτημά της έξω από την Αθήνα, όπου εκείνη του είχε χαρίσει ένα δαχτυλίδι μεγάλης αξίας.

Τι γύρευε όμως ένας τόσο καλά συνδεδεμένος Αλβανός μπέης στην ελληνική πρωτεύουσα;

Εδώ η αφήγηση του Blancard αποκτά καθαρά πολιτικό χαρακτήρα. Ισχυρίζεται ότι ο Mahmoud-bey είχε σταλεί από Αλβανούς μπέηδες για να συνεννοηθεί με την ελληνική κυβέρνηση με σκοπό μια εξέγερση στην Αλβανία. Του αποδίδει μάλιστα μια φράση που, όπως λέει, τον είχαν ακούσει πολλές φορές να επαναλαμβάνει:

«Aller comme nous allons, que le diable nous prenne, s'il veut, nous ne saurions aller plus mal!»

«Όπως πηγαίνουν τα πράγματα, ας μας πάρει ο διάβολος, αν θέλει· χειρότερα δεν μπορούμε να πάμε!»

Ο Blancard συνδέει στη συνέχεια αυτά τα σχέδια ακόμη και με τον Όθωνα και τον Garibaldi. Εδώ όμως χρειάζεται επιφύλαξη. Πρόκειται για τη δική του μεταγενέστερη πολιτική αφήγηση και δεν χρειάζεται να θεωρήσουμε εξακριβωμένο ολόκληρο το σχέδιο που περιγράφει. Για τη δική μας ιστορία έχει μεγαλύτερη σημασία τι συνέβη αμέσως μετά.

Πριν προχωρήσει, όπως γράφει ο Blancard, στην επιχείρηση αυτή, ο Mahmoud-bey ήθελε να ταξιδέψει στη Συρία — για λόγους που ο ίδιος ο Blancard δηλώνει ότι αγνοούσε. Χρειάζοταν όμως μια συστατική επιστολή του Saillard προς τον Γάλλο πρόξενο της Σμύρνης.

Για να την αποκτήσει, έπρεπε πρώτα να γνωρίσει τον Saillard.

Και γι' αυτό ακριβώς πήγε στον Blancard.

«Voilà pourquoi il me faisait une visite.»

«Γι' αυτό με επισκεπτόταν.»

Δεν είχε έρθει μόνος. Τον συνόδευε ο khodja του, τον οποίο ο Blancard εξηγεί στους Γάλλους ακροατές του ως ένα είδος ιερωμένου ή πνευματικού συνοδού. Και, όπως συχνά κάνει, σταματά για να μας δώσει και την εικόνα του ανθρώπου: κοντός, άσχημος και κουτσός, δεν εγκατέλειπε τον μπέη ούτε στιγμή.

Ο Blancard υποσχέθηκε να μιλήσει στον Saillard.

Και το έκανε.

Ο Γάλλος επιτετραμμένος δεν έφερε καμία αντίρρηση. Δέχθηκε τον Mahmoud-bey και του έδωσε τη συστατική επιστολή που ζητούσε.

Όταν όμως ο μπέης έφυγε, ακολούθησε ένας διάλογος που ο Blancard θυμόταν ακόμη δεκαετίες αργότερα.

— «Ξέρετε ότι ο προστατευόμενός σας δεν είναι έντιμος άνθρωπος;» τον ρώτησε ο Saillard — χρησιμοποιώντας, όπως σπεύδει να διευκρινίσει ο Blancard, στην πραγματικότητα πολύ βαρύτερη έκφραση.

— «Ποιος σας είπε ότι είναι;» απάντησε ο Blancard. «Εγώ πάντως όχι.»

Και εξήγησε γιατί είχε δεχθεί να μεσολαβήσει: οι Γάλλοι πρόξενοι στα Γιάννενα δέχονταν ευχαρίστως τον Mahmoud-bey και, όταν ο μπέης επισκεπτόταν τον Γάλλο πρεσβευτή στην Κωνσταντινούπολη, ήξερε ότι «δεν του έκλειναν την πόρτα κατάμουτρα». Επιπλέον, ο ίδιος ο Mahmoud-bey είχε ζητήσει να γνωρίσει τον Saillard και ο Saillard είχε δεχθεί.

Τότε ο Saillard του ζήτησε να προσέξει καλύτερα τη συστατική επιστολή που είχε μόλις παραδώσει στον μπέη.

«Αν ο κύριος πρόξενος της Σμύρνης δεν είναι γάιδαρος», του είπε, «θα βάλει να παρακολουθούν βήμα προς βήμα αυτόν τον Mahmoud-bey, όπου κι αν πάει.»

Ο Blancard αιφνιδιάστηκε.

— «Αν το ήξερα, δεν θα σας τον είχα φέρει.»

— «Θα κάνατε λάθος», απάντησε ο Saillard. «Δεν πρόκειται να του κάνουν τίποτε. Αλλά είναι καλό να μην τον χάσουμε από τα μάτια μας.»

Και τότε τον ρώτησε:

— «Ξέρετε γιατί ήρθε στην Ελλάδα;»

Ο Blancard διαπίστωνε έτσι ότι ο Γάλλος επιτετραμμένος γνώριζε ήδη πολύ περισσότερα για τον επισκέπτη από όσα εκείνος είχε φανταστεί.

Η μικρή αυτή σκηνή είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτική για τη θέση που είχε αποκτήσει ο Blancard. Δεν ήταν διπλωμάτης και δεν χρειάζεται να του αποδώσουμε έναν ρόλο που δεν είχε. Βρισκόταν όμως σε ένα σημείο όπου μπορούσαν να συναντηθούν δύο διαφορετικά δίκτυα: οι γνωριμίες που είχαν δημιουργηθεί γύρω από το γαλλικό προξενείο των Ιωαννίνων και η γαλλική διπλωματική παρουσία στην Αθήνα. Ένας Αλβανός μπέης, γνωστός του προξενικού κόσμου των Ιωαννίνων, χρειαζόταν πρόσβαση στον Γάλλο επιτετραμμένο — και πήγε στον Blancard για να του ανοίξει την πόρτα.

Η ιστορία όμως δεν τελείωσε στην Αθήνα.

Έναν ή δύο μήνες αργότερα επέστρεψε μόνος του ο παράξενος khodja.

— «Τι απέγινε ο μπέης;» τον ρώτησε ο Blancard.

— «Προηγήθηκα», απάντησε εκείνος. «Θα επιστρέψει με το επόμενο ατμόπλοιο.»

Ο Blancard τον κάλεσε να φάει μαζί του, όπως είχε κάνει και την πρώτη φορά. Ο Mahmoud-bey όμως δεν εμφανίστηκε. Είχε συνεχίσει το ταξίδι του μέχρι την Πρέβεζα.

Εκεί τον περίμενε μια εντυπωσιακή υποδοχή. Σύμφωνα με τον Blancard, πλήθος Αλβανών μπέηδων με τα παλικάρια τους είχαν συγκεντρωθεί στο λιμάνι. Ο ίδιος τους θεωρεί «χωρίς αμφιβολία» συνωμότες του Mahmoud-bey· αυτό όμως παραμένει δική του εκτίμηση.

Κατά τα λίγα λεπτά που παρέμεινε το ατμόπλοιο στην Πρέβεζα —«το πρώτο τουρκικό λιμάνι ερχόμενος από την Ελλάδα», όπως σημειώνει ο Blancard— οι μπέηδες ανέβηκαν κατά ομάδες στο πλοίο για να τον συναντήσουν. Ήταν τόσοι πολλοί ώστε η μικρή οθωμανική φρουρά της πόλης φοβήθηκε πως βρισκόταν μπροστά στην αρχή μιας εξέγερσης και έτρεξε να κλειστεί στα οχυρά και στον στρατώνα. Ο Blancard προσθέτει και μια μικρή τοπογραφική πληροφορία για τον αναγνώστη του: η Πρέβεζα, γράφει, περιβαλλόταν από τείχη και τάφρους, σαν οχυρωμένη πόλη.

Στο πλοίο ανέβηκε και ένας άνθρωπος που έχουμε ήδη συναντήσει: ο Ιταλός γιατρός Soldat, υπεύθυνος της Υγειονομικής Υπηρεσίας στην Πρέβεζα.

Ο Soldat κατάφερε να πλησιάσει τον Mahmoud-bey και να του ψιθυρίσει στο αυτί να μην αποβιβαστεί, αν δεν ήθελε να συλληφθεί.

Ο μπέης έκανε ακριβώς το αντίθετο.

Βλέποντας γύρω του τόσους μπέηδες και παλικάρια, κατέβηκε με θάρρος στην ξηρά και πήγε κατευθείαν στον Οθωμανό διοικητή για να του υποβάλει τα σέβη του. Μόλις όμως τελείωσε η επίσκεψη, επέστρεψε αμέσως στο πλοίο και αναχώρησε ξανά για την Ελλάδα.

Ο Blancard θα τον ξανάβλεπε αργότερα στον Πειραιά.

Δεν μας δίνει άλλη συνομιλία ούτε νέα περιπέτεια. Μόνο μια τελευταία εικόνα: την ημέρα που ο ίδιος αναχωρούσε για τη Γαλλία, οι δύο άνδρες αντάλλαξαν από μακριά έναν αποχαιρετιστήριο χαιρετισμό.

Η ιστορία του Mahmoud-bey έχει κάτι κοινό με εκείνη του Méhémet που προηγήθηκε, παρότι οι δύο άνδρες βρίσκονταν στα αντίθετα άκρα της κοινωνικής κλίμακας. Ο ένας ήταν ένας παλιός γιασακτής του γαλλικού προξενείου. Ο άλλος ανήκε σε μία από τις ισχυρές οικογένειες της Αλβανίας και παρουσιαζόταν ως «πρίγκιπας της Αυλώνας». Και οι δύο όμως, όταν βρέθηκαν στην Αθήνα και χρειάστηκαν πρόσβαση στον γαλλικό διπλωματικό κόσμο, αναζήτησαν τον Blancard.

Ίσως εδώ φαίνεται καθαρότερα από οπουδήποτε αλλού ότι όσα είχε αποκτήσει στα Γιάννενα δεν ήταν μόνο γνώσεις και εμπειρίες. Ήταν και σχέσεις ανθρώπων, οι οποίες συνέχισαν να λειτουργούν πολύ μετά την αναχώρησή του από την πόλη.

Πέρα από τα Γιάννενα

Η γνωριμία του Blancard με την Ήπειρο δεν περιορίστηκε, πάντως, μέσα στα όρια των Ιωαννίνων. Οι σχολικές του υποχρεώσεις τού άφηναν περιθώριο για εξορμήσεις έξω από την πόλη, και από τις μεταγενέστερες αφηγήσεις του μπορούμε να παρακολουθήσουμε ορισμένες από αυτές. Τον βρίσκουμε στα χωριά του Ζαγορίου και στο Σκαμνέλι, να επισκέπτεται ερείπια που εκείνη την εποχή συνδέονταν με την αναζήτηση της αρχαίας Δωδώνης, αλλά και σε μεγαλύτερες διαδρομές που τον έφεραν σε διαφορετικές περιοχές της Ηπείρου.

Σε άλλα σημεία των αναμνήσεών του η γεωγραφία ανοίγει πολύ περισσότερο. Ο Blancard θυμόταν ότι στις μετακινήσεις του είχε συναντήσει δασκάλους σε περισσότερα από εκατό μέρη, από την Ήπειρο και την Αλβανία έως τη Θεσσαλία, τη Μακεδονία, τη Βουλγαρία και τη Βλαχία. Η παρατήρηση αυτή δεν αφορά μόνο τις εκδρομές του από τα Γιάννενα· δείχνει όμως πόσο εκτεταμένη έγινε σταδιακά η προσωπική του γνωριμία με τον ευρύτερο βαλκανικό χώρο.

Εκεί συναντούμε μια άλλη πλευρά του Blancard. Δεν είναι πλέον μόνο ο Γάλλος καθηγητής της Ζωσιμαίας...

Το σαράι του Αλή Πασά στα Ιωάννινα, 1833. Χαρακτικό του Thomas Higham, σε σχέδιο του J. D. Harding, βασισμένο σε σχέδιο του C. R. Cockerell.

Πηγή: Finden's Illustrations of the Life and Works of Lord Byron, Λονδίνο, John Murray, 1833.

ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ ΑΠΟ ΕΝΑΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ;

Όταν ο Jules Blancard έφθασε στα Γιάννενα το 1844, η ιδιότητά του ήταν φαινομενικά σαφής: ένας νεαρός Γάλλος που είχε ταξιδέψει στην Ανατολή, γνώριζε καλά τα ελληνικά, μάθαινε τουρκικά και επρόκειτο να διδάξει στη Ζωσιμαία. Όσα όμως ο ίδιος αφηγήθηκε αργότερα για τα χρόνια εκείνα, και όσα έγραψαν άνθρωποι που τον γνώρισαν, δείχνουν ότι η θέση που απέκτησε στην πόλη ήταν πολύ πιο σύνθετη.

Ο Blancard κινείται ανάμεσα σε διαφορετικούς κόσμους. Τον συναντήσαμε στην αίθουσα της Ζωσιμαίας, ανάμεσα στους μαθητές του· στα σπίτια των αρχόντων, όπου του ζητούσαν ακόμη και να μεσολαβήσει σε μια δύσκολη οικογενειακή υπόθεση· στο παζάρι, να μαθαίνει τουρκικά από τον Ιμπραήμ· ανάμεσα σε μουσουλμάνους και χριστιανούς της πόλης, παλιές οικογένειες και ανθρώπους που διατηρούσαν ακόμη ζωντανή τη μνήμη της εποχής του Αλή πασά. Και παράλληλα τον βλέπουμε να βρίσκεται επανειλημμένα κοντά στο γαλλικό προξενικό και διπλωματικό περιβάλλον.

Αυτή η τελευταία πλευρά της ζωής του αξίζει ιδιαίτερη προσοχή. Με τον Édouard Grasset, τον Γάλλο προξενικό πράκτορα που υπηρετούσε στα Γιάννενα όταν έφθασε ο Blancard, υπήρχε εμφανής οικειότητα. Η μικρή φράση με την οποία θυμάται ότι αστειεύονταν με τον Grasset για

τη «μάχη του Αούστερλιτς» —«comme nous le lui disions en plaisant»— δείχνει ότι ο Blancard δεν στεκόταν έξω από τον κύκλο του γαλλικού προξενείου.

Ακόμη πιο χαρακτηριστική είναι η σχέση του με τον Raymond Sabatier, που διαδέχθηκε τον Grasset στα Γιάννενα. Χρόνια αργότερα, όταν και οι δύο βρίσκονταν πλέον στην Αθήνα, ένας παλιός γιασακτοής του γαλλικού προξενείου των Ιωαννίνων, ο Méhémet, φυλακισμένος εκεί, αναζήτησε τον Blancard και ζήτησε τη βοήθειά του. Ο Blancard απευθύνθηκε στον Sabatier και οι δύο κατάφεραν να εξασφαλίσουν την απελευθέρωσή του. Η μικρή αυτή ιστορία δείχνει ότι μια σχέση που είχε δημιουργηθεί γύρω από το γαλλικό προξενείο των Ιωαννίνων μπορούσε να εξακολουθεί να λειτουργεί χρόνια αργότερα στην Αθήνα.

Ο Sabatier εμφανίζεται και σε ένα ακόμη σημαντικό σημείο της διαδρομής του. Όταν ο Blancard είχε πλέον υπηρετήσει ως secrétaire-interprète της École française d'Athènes, ο Sabatier ήταν ένας από τους ανθρώπους που τον παρότρυναν να επιστρέψει στη Ζωσιμαία το 1851. Η Lucile Arnoux-Farnoux θεωρεί ότι η ενθάρρυνση αυτή πιθανότατα συνδεόταν και με την επιθυμία ενίσχυσης της γαλλικής επιρροής στην περιοχή. Είναι μια εύλογη ερμηνεία, ιδιαίτερα αν τη συσχετίσουμε με τις ήδη υπάρχουσες σχέσεις του Blancard με το γαλλικό προξενικό περιβάλλον· δεν αποτελεί όμως απόδειξη ότι η επιστροφή του στη Ζωσιμαία ήταν επίσημη γαλλική αποστολή.

Οι σχέσεις αυτές δεν περιορίζονται στον Grasset και τον Sabatier. Στην Αθήνα ο Blancard έβλεπε συχνά τον βαρόνο Saillard, επιτετραμμένο της Γαλλίας. Όταν ο Αλβανός Mahmoud-bey θέλησε να εξασφαλίσει από τον Saillard συστατική επιστολή προς τον Γάλλο πρόξενο της Σμύρνης, στράφηκε στον Blancard για να του ανοίξει την πόρτα. Ο Blancard ανέλαβε πράγματι τη μεσολάβηση. Στην υπόθεση της επίθεσης εναντίον του στα Γιάννενα εμφανίζεται πάλι το ίδιο δίκτυο, αυτή τη φορά σε υψηλότερο επίπεδο: ο ίδιος αναφέρει τον Thouvenel, που γνώριζε προσωπικά τόσο εκείνον όσο και τον Γάλλο πρόξενο.

Αν εξετάσουμε χωριστά καθεμιά από αυτές τις γνωριμίες, θα μπορούσαμε να τις αποδώσουμε απλώς στο γεγονός ότι ένας μορφωμένος Γάλλος της Ανατολής ήταν φυσικό να συναναστρέφεται τους συμπατριώτες του διπλωμάτες. Όταν όμως τις τοποθετήσουμε όλες μαζί, η εικόνα γίνεται πιο σύνθετη.

Και εδώ η μαρτυρία του Alfred Mézières αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα. Ο Mézières δεν παρουσιάζει τον Blancard απλώς ως έναν δημοφιλή καθηγητή. Θυμόταν ότι η εμπειρία των Ιωαννίνων τού είχε μάθει πώς να αντιμετωπίζει τις οθωμανικές αρχές, πότε να υποχωρεί και πότε, αντίθετα, να αντιστέκεται, επικαλούμενος την ιδιότητά του ως Γάλλου «pour défendre les droits et les intérêts des Hellènes» — «για να υπερασπίζεται τα δικαιώματα και τα συμφέροντα των Ελλήνων».

Χρόνια αργότερα, αναφερόμενος στο ταξίδι του Blancard με τον Jules Girard και τον Isidore Vincent, ο Mézières χρησιμοποιεί μια ακόμη χαρακτηριστική έκφραση: τον παρουσιάζει «négociant avec les autorités musulmanes» — να διαπραγματεύεται με τις μουσουλμανικές αρχές όταν αυτό ήταν αναγκαίο.

Η μαρτυρία αυτή βοηθά να καταλάβουμε καλύτερα και την περιπέτεια της επίθεσης εναντίον του στα Γιάννενα. Εκεί η ιδιότητά του ως Γάλλου ενεργοποίησε έναν ολόκληρο προξενικό μηχανισμό: ο Γάλλος εκπρόσωπος επενέβη, οι πρόξενοι κατέβασαν τις σημαίες τους, η υπόθεση έφθασε στην Κωνσταντινούπολη και τελικά η οθωμανική κυβέρνηση αναγκάστηκε να δώσει ικανοποίηση.

Το γαλλικό προξενείο των Ιωαννίνων, άλλωστε, δεν αποτελούσε ένα απομονωμένο επαρχιακό πόστο. Η σωζόμενη πολιτική, προξενική και εμπορική αλληλογραφία του δείχνει ότι αποτελούσε μέρος ενός ευρύτερου δικτύου μέσω του οποίου η Γαλλία παρακολουθούσε τις εξελίξεις στην Ήπειρο και τις γειτονικές περιοχές.

Και ο Blancard διέθετε πολλά από τα χαρακτηριστικά που ήταν χρήσιμα μέσα σε ένα τέτοιο περιβάλλον. Γνώριζε πολύ καλά ελληνικά, είχε μάθει τουρκικά, είχε ζήσει μέσα στην κοινωνία των Ιωαννίνων και είχε αποκτήσει σχέσεις τόσο με τη χριστιανική ελίτ όσο και με μουσουλμάνους της πόλης. Είχε γνωρίσει οθωμανικούς αξιωματούχους, είχε ταξιδέψει στην περιοχή και, ανάμεσα στις δύο παραμονές του στα Γιάννενα, είχε υπηρετήσει επισήμως ως *secrétaire-interprète* της *École française d'Athènes*.

Όλα αυτά δεν αρκούν για να του αποδώσουμε έναν τίτλο που δεν είχε. Δεν γνωρίζουμε να διορίστηκε ποτέ σε διπλωματική θέση στα Γιάννενα ούτε έχουμε στοιχεία ότι υπηρέτησε ως δραγουμάνος του γαλλικού προξενείου. Θα ήταν επομένως λάθος να μετατρέψουμε τις ενδείξεις σε μια ιστορία «κρυφού διπλωμάτη» που οι πηγές δεν τεκμηριώνουν.

Μας επιτρέπουν όμως να δούμε κάτι ίσως πιο ενδιαφέρον. Ο Blancard ανήκε σε εκείνον τον κόσμο του 19ου αιώνα όπου η εκπαίδευση, η γνώση των γλωσσών, η περιήγηση, οι προσωπικές σχέσεις και η διπλωματική επιρροή μπορούσαν εύκολα να συναντηθούν. Δεν ήταν διπλωμάτης. Μπορούσε όμως να λειτουργήσει ως ενδιάμεσος. Ο Méhémet τον αναζήτησε από τη φυλακή· ο Mahmoud-bey στράφηκε σ' αυτόν για να φθάσει στον Saillard· ο ίδιος μπορούσε να απευθυνθεί στον Sabatier, γνώριζε τον Thouvenel και είχε μάθει να κινείται ανάμεσα στις οθωμανικές αρχές και στον ελληνικό κόσμο. Αυτός ο άτυπος ρόλος δεν χρειαζόταν διορισμό ούτε τίτλο. Στηριζόταν στις γλώσσες που γνώριζε, στους ανθρώπους που είχε γνωρίσει και στην εμπιστοσύνη που είχε αποκτήσει.

Ίσως λοιπόν αυτός να είναι και ο καλύτερος τρόπος να καταλάβουμε τη θέση του στα Γιάννενα.

Ο Jules Blancard έφθασε στην πόλη ως καθηγητής. Δεν έμεινε όμως μόνο καθηγητής.

Η Ζωσιμαία τού άνοιξε την πόρτα σε μια κοινωνία την οποία γνώρισε από μέσα: τους μαθητές της, τους άρχοντες, τους ανθρώπους του παζαριού, τους μουσουλμάνους και τους χριστιανούς, τις οθωμανικές αρχές και το γαλλικό προξενικό περιβάλλον. Και όταν αργότερα βρέθηκε στην *École française d'Athènes*, δεν έφερε μαζί του μόνο την άριστη γνώση της ελληνικής γλώσσας. Έφερε μια εμπειρία πολύ δυσκολότερο να αποκτηθεί: τη γνώση των ανθρώπων και των ισορροπιών ενός κόσμου μέσα στον οποίο είχε ήδη μάθει να κινείται.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Arnoux-Farnoux, Lucile, «Jules Blancard (1815–1888). Une figure atypique des études néo-helléniques en France dans la deuxième moitié du XIXe siècle», *Rives méditerranéennes*, 63, 2022, σ. 79–93.

Blancard, Jules, *L'Épire et la Thessalie. Délimitation des frontières turco-grecques*, Paris, Typographie Firmin-Didot et Cie, 1882.

Maufroy, Sandrine (éd.), «Correspondances philhellènes», *Revue germanique internationale*, 1–2, 2005, σ. 219–234.

Mézières, Alfred, «Au temps passé: l'École et la vie athénienne en 1850–1852», *Le Correspondant*, 10 Αυγούστου 1905, σ. 430–439. Αναδημοσιεύθηκε στο *Au temps passé*, Paris, 1906, σ. 127–150.

Παναγιωτίδου, Ιοκάστη Ε., *Υγεία και περίθαλψη στην Ήπειρο τον δέκατο ένατο αιώνα (1788–1913)*, Ιωάννινα, 1994.

Goethe- und Schiller-Archiv, Weimar, Bestand Karl Benedikt Hase, *αλληλογραφία Jules Blancard – Charles-Benoît Hase*, GSA 108/257.

Copyright

© Αναστασία Καρρά

Η εργασία είναι μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Απαγορεύεται η αναδημοσίευση επί χρημάτων και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή σε άλλη διασκευή, σύμφωνα με τον Ν.2387/1920 (όπως έχει τροποποιηθεί με τον Ν. 2121/1993 και ισχύει σήμερα) και κατά τη διεθνή σύμβαση της Βέρνης (η οποία έχει κυρωθεί με τον Ν. 100/1975), χωρίς τη γραπτή άδεια του συγγραφέα.

ΑΡΤΑ 01.09.2026

